

15-16 HAZİRAN
İKİ UZUN GÜN
VE
BİR UZUN YÜRÜYÜŞ

KAMİL ATEŞOĞULLARI

DİSK
BİRLEŞİK METAL İŞÇİLERİ SENDİKASI

BİRLEŞİK METAL-İŞ YAYINLARI

Adres: Tünel Yolu Cad. No:2 81110 Bostancı-İSTANBUL

Tel: (0 216) 380 85 90

Faks: (0 216) 373 65 02

Teknik Hazırlık: Birleşik Metal-İş

Baskı: Ek-Bil Matbaacılık Basın Yayın Dağ. San. AŞ

No: 4 / 2003

SUNUŞ

15-16 Haziran 1970 tarihi, Türkiye sendikal hareketinde çok önemli bir dönüm noktasıdır...

15-16 Haziran, Türkiye işçi sınıfının sendikalaşma hakkını korumak için harekete geçtiği gündür...

15-16 Haziran büyük yürüyüşü, işçi ve emekçinin rastgele bir öfkesi değil, kararlı ve bilinçli bir tepkisiydi.

1970'li yıllar siyasi ve ekonomik belirsizliklerin yaşandığı yıllardı. Dönemin hükümeti, uygulamaya koyacağı ekonomik önlemlerin faturasını işçi ve emekçilere yüklemek niyetindeydi ve karşısında muhalif güçler istemiyordu.

1963'te yasalaşan sendika, toplu sözleşme ve grev yasalarında değişiklikler yapılmasının hazırlıkları el altından tamamlanmıştı.

Tasarı, işçilerin istedikleri sendikalara serbestçe üye olmalarını ve beğenmedikleri sendikalardan ayrılma haklarını güçleştiren, **toplu sözleşme ve grev haklarını büyük ölçüde kısıtlayan** hükümler içermektedir. Sendikaların ülke çapında faaliyet gösterebilmesi için işkolunda sigortalı çalışan işçilerin en az üçte birini örgütlemesi barajı getiriliyordu. Ayrıca konfederasyonların faaliyet gösterebilmesi için ülke çapında sendikalı işçi sayısının üçte biri üyeye sahip olması barajı konmuştu. Bu oran, DİSK'in üye sayısının bu oranın altında kaldığı tespit edilerek konulmuştu.

DİSK ile birlikte işçi sınıfının kazanımlarının yükselmesinden ve bu hızlı büyümeden dönemin siyasi iktidarı rahatsız oldu. Hükümet, bu tasarı ile DİSK'i hedef aldıklarını gizlemiyorlardı. Çalışma Bakanı **Seyfi Öztürk**, açıkça "***Yakında DİSK'in çanına ot tıkanacak***" demişti.

DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler; "*Değişiklik, DİSK'i kapatmayı hedeflemektedir. Tasarı Anayasa'ya aykırıdır, işçi sınıfımız, DİSK'in kapatılmasına izin vermeyecektir*" diyerek emekçilerin tavrını net olarak dile getirdi.

Çıkarılmak istenilen anti-demokratik yasaya karşı işçiler, "**Anayasa Çiğnenemez!**", "**DİSK Kapatılamaz**" sloganları ile yürüdüler.

DİSK'li Türk-İş'li ve örgütsüz işçiler, siyasal düşünce ayrımlarını öne çıkarmadan tepkilerini ortaya koydular.

İki gün boyunca İstanbul sokakları demokratik haklarının bir parçası olan, örgütlenme ve toplu sözleşme haklarını koruyan yüzbinlerce emekçinin sesine tanık oldu.

Bakanlar Kurulu, 16 Haziran'da toplanarak İstanbul ve Kocaeli'nde sıkıyönetim ilan etti ve DİSK yöneticileri tutuklanarak haklarında dava açıldı.

Hükümetin yapmaya yöneldiği değişiklik, işçilerin tabandan gelen öfke ve eyleminin duvarına çarparak geri tepti.

Sonuçta yasa uygulanamadı, 1317 sayılı yasa, "**Anayasaya aykırı olduğu**" gerekçesiyle oy birliği ile Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildi.

15-16 Haziran, işçilerin inandıkları dava uğruna güçlerini birleştirerek mücadele edildiğinde kazanımlar elde edildiğini gösteren derstir.

Bu öyle bir derstir ki, üzerinden 33 yıl geçse de öğretmeye devam ediyor.

Bugüne taşınması gereken en önemli yanı ise işçilerin kendi örgütlülüklerine, sendikalarına sahip çıkma bilincidir...

Yararlı olması dileğiyle...

BİRLEŞİK METAL İŞÇİLERİ SENDİKASI

Genel Yönetim Kurulu

ÖZGEÇMİŞİ

Kamil Ateşoğulları, 1944 Yılında Göksun'da doğdu. A.Ü. Hukuk Fakültesi ve Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü'nü bitirdi.

Sendikacılık, dernek yöneticiliği ve serbest avukatlık yaptı. Ankara Milletvekiliği de yapan Kamil Ateşoğulları'nın insan hakları ve çalışma yaşamı ile ilgili yazıları çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlandı.

Kamil Ateşoğulları'nın "Ölüm Cezası/Bir insanlık suçu" ve "UÇO ve Türkiye" adlı iki kitabı bulunmakta olup, **DİSK/Sosyal İş Sendikası** danışmanı ve **DİSK/Emekli-Sen** kurucu üyesidir.

*“Nasırlı elinde gürz gibi kini
Güneş tepesinde kızıl bir sini
Sağır beyinlere ayak sesini
Pahlı çivi gibi çaktı yürüdü”*

15-16 HAZİRAN VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Türkiye işçi sınıfı tarihinde önemli bir yeri olan, 15-16 Haziran olaylarının üzerinden 33 yıl geçti. Gerçekten üzerinde durulması, düşünülmesi gereken önemli bir tarih...

“İki Uzun Gün” ve “Bir Uzun Yürüyüş”.

15-16 Haziran’ı gerçekçi bir biçimde değerlendirebilmek için;

- “15-16 Haziran Hareketini nesnel gerçekliği içinde, doğru olarak değerlendirebilmek için o dönem Dünya, bölgemiz ve Türkiye’nin ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, askeri vb. etkenlerini ayrıntılı incelemek gerekmektedir. 15-16 Haziran’a neden olarak yalnızca 274 ve 275 sayılı yasalarda işçi sınıfı ve DİSK’in hukuksal ve örgütsel varlığını hedef alan düzenlemeleri öne çıkarmak yanıltıcıdır...”⁽¹⁾ görüşü açısından hareket etmek gerekir.
- Gelişen ve güçlenen toplumsal muhalefet hareketini ve bileşenlerini, toplumsal muhalefet hareketini oluşturan neden ve gelişmeleri bilmek gerek.
- DİSK’i hangi gerek ve gerçekler yarattı? DİSK’in kuruluşundan sonraki gelişmeler ve DİSK’e karşı yürütülen çalışmalar ve çabalar nelerdir?
- 15-16 Haziran olaylarından işçi sınıfının kazanımları neler oldu? Neler nereye kadar korunabildi?
- Geline bu noktada kazanımı mı, kaybı mı kutluyoruz? **“Yaşasın 15-16 Haziran”** demeye hakkımız var mı? sorularına yanıt aramamız /vermemiz gerekiyor.

NEDEN DİSK?

“Türk-İş’in partilerüstü politika anlayışına karşı, işçi tabanından ve konfederasyona bağlı sendikalardan karşı çıkışlar açık bir biçimde, özellikle de 1965’li yıllardan itibaren artmaya başladı. Türk-İş’in uzlaşmacı, günü kurtarmacı, kendine bağlı direngen sendikal anlayış ve eylem koyan sendikalara karşı tutum alan yanlış politikaları, artık açıkça dile getirilmeye başlanmıştı”.⁽²⁾

Türk-İş’in “*partilerüstü politika*” anlayışına karşı çıkan sendikacılar, bu anlayışa karşı Ankara’da yapılan 7. Genel Kurul’da eleştiri getirmeye başladılar. Likat-İş delegesi Muhittin Gezer’in, Çetin Altan’ın lanetlenmesi ve protesto edilmesi önerisinin (60’a karşı 28 oyla) oyçokluğu ile kabul edilmesinden sonra konuya açıklık getirilmesini isteyen Yol-İş delegesi Bekir Yeniğün’ün “*Evet bu karar yüz karasıdır dedim*” demesi üzerine feci şekilde dövülmüş, kongreye on dakika ara verilmiş, Bekir Yeniğün bir arabaya bindirilerek salondan uzaklaştırılmış ve Yol-İş Federasyonu başkanı Halit Mısırlıoğlu “Bu delegenin sendika üyeliğinden ihracını istiyeyeceğini” açıklamıştır.⁽³⁾

Bu sendikal anlayışa karşı işçi sınıfı içinden bir karşı çıkışın başlaması ve muhalefetin yükselmesi kaçınılmazdı. İçin için kaynayan bir hareket, sonunda Ocak/1966’da başlayan Paşabahçe grevi nedeniyle Türk-İş’e bağlı Petrol-İş, Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş ve Tez Büro-İş sendikaları Paşabahçe grevini desteklemek için bir komite oluşturdular. Böylece Türk-İş yönetimi ile bu sendikalar arasındaki görüş farklılıkları ve anlaşmazlıklar açık bir çatışmaya dönüyordu. “Bu görüş ayrılıkları sonucunda bazı sendikaların Türk-İş’ten kopmalarına yol açan belirleyici olay, Paşabahçe cam işçileri grevi oldu. (Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası grevi, 3 Ocak 1966) Bu grevin, grevci işçileri ve sendikaları Kristal-İş’in karşı olmasına rağmen Türk-İş yönetimi tarafından TİSK ile anlaşarak bitirilmesine tepki olarak Petrol-İş’ten Ziya Hepbir, Maden-İş’ten Kemal Türkler, Lastik-İş’ten Kemal Ayav, Basın-İş’ten İbrahim Güzelce ve Tez Büro-İş’ten Muzaffer Gökçeoğlu bir grev destekleme komitesi kurdular ve grev sürdü. Türk-İş yönetim kurulu ise ‘Sendikacılık prensip ve disiplinini ısrarla çiğnedikleri’ gerekçesiyle Petrol-İş,

Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş ve Kristal-İş sendikalarını Türk-İş Onur Kurulu'na vererek, konfederasyondan geçici olarak ihraç etti. 15 Temmuz 1966'da bir araya gelen Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş ve Gıda-İş yöneticileri **SADA'yı (Sendikalar Arası Dayanışma Anlaş-ması)** imzaladılar. Böylece daha sonra DİSK olarak somutlanacak yeni bir çizgi ve yeni bir konfederasyonun kuruluşu doğrultusunda ilk adım atılmış oldu".⁽⁴⁾

"15 Ocak 1967'de İstanbul'da toplanan yaklaşık onyeddi sendika temsilcisi Türk-İş'in bağımlı duruma gelmesi, bu örgüt içinde kalarak düzeltilmesi, doğru yola getirilmesi imkansızlaşmıştır." diyerek yeni bir sendika kurma kararı alır.⁽⁵⁾

Yapılan çalışmalar sırasında hazırlanan raporlarda ve diğer belgelerde sendikal anlayış ve yaklaşımlarla ayrılma gerekçeleri açıklanıyordu:

"Türk-İş milli bir kuruluş olmaktan çıkmış, Amerikan yardımlarıyla ayakta duran bir kuruluş olmuştur..." (***Türk-İş Üyeliğinden Ayrılma Hakkında Rapor'dan***)

"Türk-İş yurt gerçeklerine ve Türkiye şartlarına aykırı bir eğitim politikası gütmekte, Amerikan Hükümeti'nin Türkiye'de uygulamak istediği sendikacılık politikasına göre hareket etmektedir." (***Türk-İş Üyeliğinden Ayrılma Hakkında Rapor'dan***)

"Türk-İş'in içinde kalarak yönetimi işçiden yana olanlara devretmek yolları artık tamamen tıkanmıştır. Türk-İş çıkarıcı sendikacılığın, ısrafın ve yerli-yabancı sömürücülere hizmetin temsilcisi olmuştur. Bu bakımdan Anayasa'da yer alan işçi haklarının savunucu ve işçilerin her bakımdan rahat bir hayata kavuşması mücadelesinin öncülerinden olan devrimci sendikalar Türk-İş Konfederasyonu adındaki kuruluşun üyesi kalmaktan utanç duymaktadır. Bir an önce bu duruma son verilmesi için Türk-İş'ten ayrılma kararı alınması gereklidir..." (***Türk-İş Üyeliğinden Ayrılma Hakkında Rapor'dan son paragraf.***)

"Konfederasyonumuz işçi sınıfının yurt yönetiminde ağırlığını koymasını ve kula kulluk yürütümü yerine her yönden eşitlik ve kardeşlik düzenini kurmaya amaç edinecek, işçi sınıfının yurt sorunlarında etkin bir rol oynamasını sağlayacaktır. Bugün üyeliğini bıraktığımız Türk-İş böyle bir anlayıştan yoksun bulunduğu için yeni bir konfederasyon kurmak vatan görevi olmuştur..." (***DİSK Kuruluşu Hakkında Rapordan***)

“Kapitalist yoldan kalkınma, geri bırakılmış ülkeler için çıkmaz bir yol olmuştur. Geri kalmışlıktan kurtulma ancak Anayasa’nın öngör-düğü karma ekonomiye dayanan ve kapitalist olmayan bir yoldan kalkınmayı zorunlu kılar. Bu da emekten yana planlı bir devletçiliğin kurulmasını gerektirir. Böylece ulusal ekonomi Devlet Planlama Teşkilatı’na hazırlanan plana göre geliştirilir, milli hasıla ve gelir artar, böylece işçilerin milli gelirden alacağı pay oranı büyür, işçilerin uygarca yaşama koşulları bir bir gerçekleşir...” (*DİSK Kuruluş Bildirisi’nden*)

“İşçi sınıfının meseleleri tam bağımsızlığa kavuşmuş toplumcu bir düzende çözümlenir. Bunun ekonomik alanda birinci adımı, emekten yana, emekçilerin yönetim ve denetimine doğrudan doğruya katıldıkları planlı devletçilik sistemidir. Bu sistemde kamu sektörü ağır basar ve itici, yönetici rol oynar...” (*DİSK Ana Tüzüğü Madde 3/a*)⁽⁶⁾

“12 Şubat 1967 Pazar sabahı kurucu sendikaların delegeleri akın akın en yeni giysileri ile Çemberlitaş Şafak Sineması’na girmeye başladılar. Kuruluşu hazırlayanlar, sendikalarında çok başarılı olmuş işçilerdi.”⁽⁷⁾

Sonuçta **13 Şubat 1967**’de Türk-İş üyesi sendikalardan Maden-İş (Kemal Türkler), Lastik-İş (Rıza Kuas), İstanbul Basın-İş (İbrahim Güzelce), Türk Maden-İş (Mehmet Alpdündar) ve Bağımsız Türkiye Gıda-İş (Kemal Nebioğlu) tarafından tüzük ve kuruluş bildirisi İstanbul Valiliği’ne verilerek **Türkiye Devrici İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)** kuruldu.

Daha sonra, başka sendikaların da katılmasıyla hızla gelişen DİSK, koptuğu yapıdan farklı bir sendikal anlayış ve mücadele biçimiyle de nitel farklılığını ortaya koyarak “*sınıf ve kitle sendikacılığı*” temelinde mücadele ederek büyümesini sürdürdü.

“DİSK’in kuruluşundan sonra artan grevlerde hep DİSK parmağı aranıyordu. DİSK kurulmadan önce örneğin 1966’da kamu kesiminde 7, özel kesimde çoğu DİSK’i kuracak olan sendikalarca olmak koşuluyla 37 grev olmuştu. DİSK’in kurulduğu 1967 yılında özel kesimde 52 grev, kamu kesiminde de 50 kadar grev uygulanmıştı. 1968’de kamu kesiminde 10 grev görülürken, DİSK’in etkin olduğu özel kesimde 43 grev eylemi gerçekleştirilmiştir.”⁽⁸⁾

“1965-70’li yıllarda kamu ve özel sektörde 425 grev gerçekleşmiş, bu grevlere 91.387 işçi katılmıştır. İşçi hareketlerinin %70.3’ü grev; işyeri işgali (45 adet) %5.9; pasif direnme (82 adet) %10.76; miting ve yürüyüş (69 adet) %9.8; burjuvazinin siyasi iktidarı ve onun organlarıyla direkt çatışan biçimleri, ortaklaşa işçi hareketlerinin %25’ini oluşturmaktadır. İşçi hareketlerinin %43’ü ücret ve sosyal hak yetersizliği, 5 hareket başka fabrikalardaki işçi eylemlerinin desteklenmesi, 11 hareket kapitalistlerin lokavtına karşı, 41 grev işten atılan işçilerle dayanışma, 32 hareket siyasi iktidarın zorla dayattığı sarı sendikalara karşı DİSK’e geçmek için, 4 hareket demokrasi dışı uygulamalar, iş kanunu ve diğer kanunlarla ilgili, 4 hareket de doğrudan siyasi amaçlarla gerçekleşmiştir.”⁽⁹⁾

1970’li yıllarla ilgili olay ve gelişmeleri doğru değerlendirmek için, merkez ülkelerde meydana gelen ve öncekilerden farklı bir ekonomik krizin, çevre ülkelerdeki etkilerinin ipuçlarını görmek gerekir.

“Kapitalist sistemin çevresinde yer alan (ve Türkiye’nin de dahil olduğu) ülkeler ise, geleneksel büyümeci-ithal ikameci politikalarını izlemekte ısrar ettikçe, dış ödeme bunalımlarına sürüklendiler. Bu bunalımlar, beynelmilel kapitalizmin üst organları olan Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kuruluşların **yeniden düzenleme** ve **istikrar** programlarını gündeme getirdi. Bu programlar, bu ülkelerin emekçi sınıflarına, çoğu kere baskıcı siyasi rejimler aracılığı ile empoze eden ağır maliyetler yükleyecek ve dış dünya ve enflasyon sorunları şeklinde tezahür eden bozuklukları gerçek ekonomik krizlere dönüştürecekler.”⁽¹⁰⁾

Sendikal örgütlenme, grev ve toplu pazarlık, gelir dağılımındaki dengesizliği, kendi lehine düzeltme ya da azaltma da çalışanların en önemli mücadele aracı olduğundan bölüşüm ilişkilerinde dengeyi kendi lehine çevirmek isteyen işverenler, gittikçe bilinçlenen, örgütlenen ve siyasallaşan halk kesimlerine karşı önlem almaya başladılar. İşçiler, memurlar, emekliler, yoksul köylüler, küçük esnaf, işsizler ve öğrenciler yaşam koşullarının gittikçe ağırlaştığının, ülkenin içine girdiği ekonomik dar boğazların aşılması yükünün kendilerine çektirileceğinin ayırımına varmışlardı. (Çünkü, değişik kesimlerin, ulusal gelirden aldıkları payın her geçen gün çalışanlar aleyhine bozulduğunu görüyorlardı:

Yıl	Tarım K.(%)	Maaş Ücret K.(%)	Ticaret-Rant-Sanayii K.(%)
1965	35.83	27.01	37.17
1971	31.31	31.37	37.37
1979	24.30	32.80	42.90
1980	23.87	26.66	49.47
1989	15.40	14.80	69.80

(Daha sonraki yıllar sürecin izlenmesi bakımından verilmiştir. 1965, 1971, 1980 yıllarına ilişkin sayılar. DİSK Davası, Ortak Savunması'ndan, 1979 ve 1989 yıllarına ilişkin sayılar. Mustafa Sönmez'in "*Türkiye'de Gelir Eşitsizliği*" adlı yapıtıdan alınmıştır.)

"Türkiye ekonomisinin 1960'lı yılların sonunda, özellikle de 1969'dan itibaren bunalım sinyalleri vermeye başladığı dönemde kitlesel bir muhalefette yükselmeye başlamıştı. İşçiler, üniversite gençliği, memurlar ve köylüler gibi toplum kesimlerin de giderek radikalleşen protesto eylemleri yaygınlaşıyordu. Toplumsal muhalefetin böylesine yükseldiği bir dönemde bunalımı hafifletecek önlemler almaya çalışan ve bu arada 1970'te yüksek oranlı bir devalüasyona giden AP Hükümeti, başta işçi ve gençlik hareketi olmak üzere bu muhalefeti baskı altına almanın yollarını arıyordu. Hızlı bir gelişme gösteren DİSK ve radikalleşen işçi hareketi bu nedenle hükümetin başlıca hedeflerinden biriydi."⁽¹¹⁾

Diğer yandan "...kurulan TİP (Türkiye İşçi Partisi) 1965 seçimlerine kadar verdiği mücadele ve 15 milletvekili çıkarması, işçi sınıfının hem toplumsal, hem de siyasal örgütlenmesinde büyük etkiler yapmıştır. Tabi, bunun yanında dünyadaki işçi hareketi ve gelişen sosyal dengelerin de çok büyük bir önemi vardır. 1967'de kurulan DİSK'in üzerinde TİP'in etkisi büyüktür. DİSK ile birlikte işçi sınıfının mücadelesi ekonomik ve ideolojik planda yeni bir boyut kazanmıştır..."⁽¹²⁾

Ne var ki, bu durum işverenlerin, hükümetin ve Türk-İş'in hoşuna gitmiyordu. Bu gelişmenin durdurulması gerekiyordu...

Gereği de yapıldı.

DİSK'E KARŞI GİRİŞİMLER

Önce seçim yasasında yapılan değişiklikle **milli bakiye/ulusal artık** sistemi kaldırıldı ve 1965 seçimlerinde 276.101 oy alarak 15 milletvekili çıkan TİP'in Millet Meclisi'ndeki sayısı 1969 seçimlerinde 243.631 oy almasına karşın 3'e düşürüldü.

Sıra, DİSK'e gelmişti. DİSK'i güçsüzleştirmek, etkisiz duruma getirerek kapanmasını sağlamak için bir yandan da yasa çalışmaları başlatılmıştı. Önce Anayasa Nizamını Koruma Yasası'nı Millet Meclisi'nden geçirmeye çalıştılar, tasarı tutmayınca geri çekildi. Ancak çalışma ve çabalar durmadı. Bu kez de 274 ve 275 sayılı yasalarda değişiklik yapma çalışmaları başladı ve bu tasarıyla DİSK'i tasfiye etmek istiyorlardı.

DİSK'ten hoşnutsuz olanlar yalnız işveren ve hükümet çevreleri değil, Türk-İş içinde de hoşnutsuzluğu açıkça dile getirenler vardı. Maden Federasyonu Genel Başkanı Mehmet Şişman “*DİSK'e bağlı sendikalarda komünizm propagandası yapıldığını*” öne sürmüş ve “*Kongreyi izleyen Bakanların bunu ihbar sayarak takibat yaptırılmasını*” istemiştir. (*Milliyet Gazetesi, 13 Mayıs 1970*)

Bu arada Tercüman Gazetesi hem Türk-İş 8. Olağan Genel Kurul ile ilgili haberler veriyor, hem de Refik Sönmezsoy imzasıyla “*Güçlü Sendikalara Doğru, Yetki Meseleleri ve Genel Grev*” başlıklı yazılarıyla (15-16 Mayıs, 1970) genel greve karşı çıkıyor ve yapılan değişiklik çalışmalarını destekliyordu.

Çalışma Bakanı'nın yaptığı açıklama ve konuşmalar, sendikal çevrelerde hoşnutsuzluk yaratıyor ve üç sendikanın Ankara Şube Başkanları, (Maden-İş, Basın-İş, Kimya-İş) bir bildiri yayımlayarak Çalışma Bakanı'nı işçi düşmanı ilan ediyorlardı. (*16 Mayıs 1970, Milliyet ve Cumhuriyet Gazeteleri*)

Türk-İş'in Erzurum'da toplanan 8. Genel Kurulu'nda 274 ve 275 sayılı yasalardaki değişiklikle ilgili olarak yaptığı çalışmalara Çalışma Raporu'nda yer veriliyor, Çalışma Bakanı Seyfi Öztürk ise genel grev ile ilgili değerlendirmesinde: “Açık olmaya mecburuz; Türk-İş'in kongresinde

ifade ve ilan ediyorum, beynelmilel en büyük emperyalizm olan komünizmin sloganlarını benimseyerek, şu veya bu gerekçe ile paravan altında konuşmak, maksadı gizlemek mümkün değildir. **Devrimciyiz** diyorsunuz, bugün devrimciliğin manası Büyük Atatürk'ün inkılap fikrinden öteye rejimi devirmek olarak anlatılıyor. Sosyal adalete evet, sosyalizme hayır. Yapıcılığa evet, yıkıcılığa hayır” diyordu.⁽¹³⁾

Çalışma Bakanı Öztürk, DİSK'in tutumunu da yererek ikinci konuşmasında şöyle der: *“Ben, burada yaptığım konuşmada DİSK'in genel grevin hangi istikamette kullanmak isteyeceğini açıklamak istemiştim. Ama, bu geniş şekilde anlatma fırsatını bulamadığım için yanlış yorumlara yol açtı... İşte ben burada rejimi yıkmak isteyen aşırı uçların genel grevi hangi niyetlerle istismara çalıştıklarını ifade etmek istedim...”*

Türk-İş 8. Genel Kurulu'nun 5. gününde konuşan Çalışma eski Bakanlarından ve ilgili yasanın görüşüldüğü komisyonun başkanı Turgut Tokar ise *“274 ve 275 sayılı yasalarda yapılacak değişikliklerin yürürlüğe girmesiyle Türkiye'de Türk-İş'ten başka konfederasyon kalmıyacağını”* açıklamıştır. (*Milliyet Gazetesi, 16 Mayıs 1970*)

Çalışma Bakanlığı'nca hazırlanan ve Millet Meclisi'ne gönderilmesi Bakanlar Kurulu'nca 3 Şubat 1970 tarihinde kararlaştırılan Sendikalar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Madde ile 31. Maddesine Bir Bend Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı ile Gerekçesi Başbakan Süleyman Demirel'in imzası ile 3 Şubat 1970 gün ve 71-974/993 sayılı yazı ekinde Millet Meclisi Başkanlığı'na gönderilmiştir.

Bu tasarı, Hükümetçe hazırlanarak Millet Meclisi Başkanlığı'na sunulmadan daha önce Sakarya Milletvekili Hayrettin Uysal, 30 Ocak 1969 tarihinde 274 Sayılı Sendikalar Kanunu'nun 2. maddesinin Değiştirilmesine İlişkin üç maddelik bir yasa önerisi vermiştir. Yasa önerisinde özet olarak; *“274 Sayılı Kanununun tatbikatında en çok problem yaratan husus, anılan kanunun 2. maddesi olmuştur. Şöyle ki, özellikle ikinci maddenin işçi sendikası üyeliğini düzenleyen bölümü uygulamada büyük problemler yaratmış ve bilbassa son zamanlarda yargı organları tarafından verilen bazı kararlar, işçiye anayasa ile sağlanmış sendikalara girme ve toplu sözleşme yapmak hak ve hürriyetini ortadan kaldırıcı bir mahiyet arz etmiştir. Halbuki, Anayasanın 46.*

*maddesi gayet açık ve seçiktir. Kanunların da Anayasa'da düzenlenen hak ve hürriyetlere paralel olarak tedvini zarureti mevcuttur. Her ne kadar 274 sayılı Sendikalar Kanunu'nda **hizmet akdi** tanımına yer verilerek eski 3008 sayılı kanundaki işçi tarifi çok genişletilmek istenmiş ise de, uygulamada 3008 sayılı kanunundaki işçi tarafının de gerisinde bir daralma istikameti göstermiştir. Diğer taraftan uygulamada bu daralmaya 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 4. maddesi gerekçe olarak gösterilmek istenmektedir. Halbuki bu madde Anayasa'nın 117. maddesiyle tam bir gelişme halindedir.”* deniliyordu. Bu yasa önerisi İç Tüzüğün 69. maddesi gereğince hükümsüz kaldığından, Hayrettin Uysal ve 16 arkadaşı 14 Kasım 1969 günlü bir önerge vererek ve aynı gerekçe ile “*adı geçen kanun tekliflerinin yenilenmesini ve işleme konulmasını*” isterler.

24 Kasım 1969 tarihinde CHP'nin işçi kökenli milletvekilleri Yozgat Milletvekili Abdullah Baştürk, İzmir Milletvekili Burhanettin Asutay, Ankara Milletvekili Osman Soğukpınar, İstanbul Milletvekili Bahir Ersoy ve Adana Milletvekili Emir Postacı, **274 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesini Öngören** önerilerini verirler.

Bu yasa değişikliği önerisinin, **Sendika, Federasyon ve Konfederasyonların Kuruluş Şartları** başlığını taşıyan 9. maddesi şöyledir:

“Madde: 9

1. İşçi sendikaları, aynı işyerinde veya aynı işkolundaki işyerlerinde çalışan işçileri içine alır.
İşveren sendikaları aynı işkolunda çalışan işverenleri içine alır.
2. a) Türkiye çapında faaliyet gösteren sendikanın kurulu bulunduğu işkolunda çalışan sendikalı işçilerin en az 1/3'ünü temsil etmesi gerekir.
b) Federasyonların aynı işkolunda mevcut sendikalardan en az ikisinin bir araya gelmeleri ve o işkolunda çalışan sendikalı işçilerin en az 1/3'ünü temsil etmesi gerekir.
c) Konfederasyonlar, mevcut Federasyon ve Türkiye çapında faaliyette bulunan işkolu esasına göre kurulu sendikalardan en az beşinin ve Türkiye'deki sendikalı işçilerin en az 1/3'ünü üye sıfatıyla bir araya gelmeleri suretiyle kurulurlar.

3. İşkolları, Çalışma Bakanlığı'nca yapılacak bir yönetmelikle tespit olunur. Bu yönetmelik, milletlerarası normlar ve işçilerin Türkiye'de mevcut sendikalaşma durumları dikkate alınarak hazırlanır. Çalışma Bakanlığı yönetmeliği hazırlarken, Yüksek Hakem Kurulunun, en çok işçi mensubu olan işçi konfederasyonu ile en çok işveren mensubu olan işveren konfederasyonunun istişari mütalaalarını alır. Bu mütalaaların talep tarihinden itibaren en geç 10 gün içinde verilmesi gereklidir.”

Bu yönetmeliğe göre, herhangi bir işkoluna dahil olmayıp, bu kanuna göre sendika kurmak ve sendikalara üye olmak hakkına sahip olanlar genel hizmet iş koluna dahil sayılırlar. Genel hizmet iş kolu ayrı bir iş kolu olarak itibar olunup, diğer bütün işkolları ile ilgili sayılır.

Bu yönetmelik aleyhinde veya bu yönetmeliğin uygulanması ile ilgili işlemler aleyhinde Danıştay'da açılacak iptal davaları iki ay içinde karar bağlanır.

4. 2. ve 3. bendler gereğince işkolunda çalışan sendikalı işçilerin sayısı, her yıl Çalışma Bakanlığınca çıkartılacak sendikalı işçi istatistiklerinde gösterilir.

Bu bend uyarınca mesleki teşekküller temsil ettikleri üye işçilerin sayısını her yılbaşında Çalışma Bakanlığına bildirmeye mecburdurlar.

Yasa tasarısı Millet Meclisi Başkanlığı'na verildikten sonra, TİP İstanbul Milletvekili Rıza Kuas, 26 Şubat 1970 tarihinde hazırladığı yasa önerisini Millet Meclisi Başkanlığına sunarak “...*konu ile ilgili olarak kurulmuş olan Geçici Komisyona havale edilmesi*”ni ister.

Rıza Kuas'ın yasa önerisinin gerekçesi şöyledir: “1963 yılında yürürlüğe giren Sendikalar Kanunu, bu mesleki teşekküllerin gelişmesi oranında kendisine has tipik meseleler yaratılmasını bilmiştir.

Anayasa'nın eksiksiz uygulanması ve işçi sınıfının haklarını her türlü uzlaşma çemberinden kurtararak savunmak son yılların başlıca alternatifi olmuştur. Nitekim, bu amaçla işçilerin Anayasa'dan doğan bütün haklarını geniş anlamda ortaya koymak isteyen sendikalar, kendi aralarında birleşerek Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) adı altında bir ikinci konfederasyon kurmuşlardır.

Türkiye’de artık bir tek konfederasyon yoktur. İşçilerin Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) etrafında toplanmaları Türk demokrasisinin tabii bir sonucu sayılmalıdır. Bu önemli olayın bir prensibi daha aransa, tek parti devrinin arkasından gelen çok partili demokratik devri geçişimiz gösterilebilir. Çok partili demokratik hayatın gerekliliğine ve zorunluluğuna inanan insanlar, DİSK’in varlığını da bu açıdan saygı ile karşılamarı gerekecektir.

Diğer yandan eski konfederasyon işçi önünde yitirdiği sempatisini Meclis’e getirdiği tasarılar ile kurtarmaya yeltenmektedir. Bütün yetkileri en çok üyesi olan ve merkezi Ankara’da bulunan bir konfederasyona bağlamak isteyerek kendi adreslerini veren konfederasyon çok partili hayatın temsilcisi olan Sayın Meclisimizden tek partili günlerin havasını taşır. Tasarıların kanunlaşmasını ister gibidir. Elbette bu tip kanun teklifleri demokrasinin özüne aykırıdır. Ve Anayasa’da Reisicumhur olarak adını geçirten garip diktatörlerin kanun anlayışına yapılmış bir atıf sayılır.

Bugün nasıl ‘en çok oyu alan ve merkezi Ankara’da bulunan bir siyasi partiye’ her türlü yetkiyi kayıtsız şartsız bırakmak demokrasinin iflası ise, böyle bir konfederasyona da bütün sendikal yetkileri bırakmak, işçi kesiminde demokratik düzenin ve düşüncenin idam edilmesi anlamına gelecektir.

Bir çok konfederasyonlar olabilir. Bu demokratik düzenin doğal bir sonucudur. Nitekim DİSK, Türk-İş Konfederasyonu’nun Hükümetin dümen suyunda emperyalist Amerikalılarla sıkı fıkı olmak ve onlardan dolar yardımı almakla suçlamaktadır. Eğer, bütün sendikal temsil yetkileri en sonunda bu tip bir kuruluşa, adresi tayin edilerek verilecek ise bunun faşist bir yöneliş olacağını şimdiden söyleyebiliriz.

İşçi kesimine getirilecek her türlü faşist usuller ise eninde sonunda işçi patlamaları ile ortadan kaldırılmıştır. Bu tarihi bir gerçeği taze örneklerinde ispat edilmiştir.

Türkiye’de birden fazla konfederasyon kurulmasının tabii bir sonucu, Sendikalar Kanunu’nda öngörülecek değişiklikler kanun teklifimiz ile birlikte yeteri kadar getirilmiş bulunmaktadır.

Özellikle üyeliğe giriş ve ayrılış, uluslararası teşekküllere katılma özgürlü konularında bütün ülkelerce belirlenmiş normlara ve Anayasamıza uygun görüşler teklif edilmiştir.

Ayrıca sendikaların siyasi partiler ile ilişkilerinde demokratik bir serbestlik getirilmektedir.

Sendikaların daha özgür, daha sorumluluk taşıyan bir çalışma güvenliğine kavuşabilmesi için getirilen gerekli tekliflerimizle maddeler okundukça ayrıca izah edilecektir.

Demokratik gelişmeye uygun olarak, işçilerin mesleki teşekküllerini ve özellikle konfederasyon çapında örgütlenme özgürlüğünü düzenleyen kanun teklifimize, Sayın Meclisimizin gereken ilgiyi göstermesini bekler, saygılarımızı sunarız."

Yasa tasarısı 04.02.1970 tarihinde komisyona havale edilmiş, bir Geçici Komisyon kurulmuş ve komisyon 18.03.1970 tarihinde toplanarak, görev bölümü yapmış ve çalışmasına başlamıştır. Komisyon 12 toplantı yapmış ve bazı değişiklikler yaparak hazırladığı raporu 30.4.1970 tarihinde görüşü ile birlikte Başkanlığa sunmuştur.

Geçici Komisyon raporunda; "274 sayılı Sendikalar Kanunu 7 yıllık tatbikat görmüş, bu tatbikat süresi içinde çeşitli aksaklıklar ortaya çıkmıştır. Tasarı ve kanun tekliflerinin getirmekte olduğu değişikliklerle uygulamadaki güçlükler kamu düzeni bakımından olduğu kadar işçi ve işveren münasebetlerini her iki taraf bakımından daha barışçı ve daha dengeli bir şekilde seyrini temin edecek şekilde bertaraf edilmeye çalışılmaktadır.

Genellikle birbirine uygun düşmeyen çeşitli tefsirler önlenmiş olacak, kazai mercilerin kararları ile içtihatlar da daha tutarlı ve uygulamada hukuki bakımdan kökleşme imkanları sağlanmış olacaktır.

Güçlü sendikacılık hedef alınmıştır. İşçi hareketi ve işverenle münasebetlerde bazı ahvalde hukuk dışına çıkan hareketleri de önleyecek lüzumsuz sendika rekabeti bertaraf edilmiş olacaktır.

Uygulamada görmekte oldukları görev ve hizmetin niteliğine paralel düşecek şekilde işçi ve memur ayrımına açıklık getirmiş

olacaktır. Yetki itilafları ve yetki itilaflarından doğan sürtüşmeler asgari hadde indirilecektir...” denildikten sonra 9. madde ile ilgili olarak ta “Madde: 9- Tasarı, Abdullah Baştürk’ün bu madde ile ilgili teklifi, yine bu, madde ile ilgili olarak Abdullah Baştürk ve Şevket Yılmaz tarafından verilmiş önergeler nazara alınmak kaydı ile Bakanlıkça yeni bir metnin hazırlanması uygun görülmüş, hazırlanıp getirilen metnin, iş hayatını tedirgin eden dolayısıyla işçi ve işverenleri huzursuz kılan sendikalar arasındaki olumsuz rekabetleri önlemek ve güçlü sendikacılığı temin etmek gayesi ile mer’i metnin 9’ncü maddesi yerine kaim olmak üzere yeniden düzenlenmiş şekli ile komisyonumuzca kabul edilmiştir.”

“Rıza Kuas’ın bu madde ile ilgili teklifi reddolunmuştur.” denilmiştir.

Rıza Kuas’ın 9. madde ile ilgili reddolunan önerisi şöyledir:

“Madde: 9)

1. İşçi sendikaları, aynı işyerlerinde veya aynı işkolundaki işyerlerinde çalışan işçileri veyahut birbiriyle ilgili işkollarında çalışan işçileri içine alır.
İşveren sendikaları, aynı işkolundaki veyahut birbiriyle ilgili işkollarında çalışan işveren içine alır.
2. a) Sendika birlikleri belirli bir mahal veya bölge sınırları içinde, birbiriyle ilgili olmayan çeşitli işkollarında dahi olsa mevcut sendikaların en az ikisinin,
b) Federasyonlar, aynı işkolunda ve o işkolu ile ilgili işkollarında mevcut sendikalardan en az ikisinin,
c) Konfederasyonlar, mevcut birlik, federasyon ve Türkiye çapında faaliyette bulunmayı hedef tutmak şartıyla işkolu esasına göre kurulu sendikalardan en az ikisinin, üye sıfatı ile biraraya gelmeleri suretiyle kurulurlar...”

Tasarı, Genel Kurul’un 11, 12 Haziran 1970, 101 ve 102. Birleşimlerinde öncelik ve ivedilikle görüşülerek kabul edilmiş ve 13.06.1970 tarihinde de Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı’na gönderilmiştir. Millet Meclisi’ndeki oylamada sayılar şöyledir:

Üye sayısı	450
Boş üyelik	2
Oylamaya katılanlar	234
Oylamaya katılmayanlar	214
Kabul edenler	230
Red oyu	4
Çekimser	0

Oylamada ret oyu veren milletvekilleri; MP Ankara Milletvekili Suna Tural, Sinop Milletvekili Hilmi İşgüzar, CHP İzmir Milletvekili Şeref Bakşık ve TİP İstanbul Milletvekili Rıza Kuas'tır.

*“Kemikli tırnaklı birleşen eller
Yeni bir türküyü söyleyen diller
Torunu yanında yaşlı nineler
Eviden dışarı çıktı yürüdü”*

YASA DEĞİŞİKLİĞİNİN MİLLET MECLİSİNDE GÖRÜŞÜLMESİ

274 Sayılı Sendikalar Yasası’nda değişiklik yapan yasa tasarısının Millet Meclisi’nde görüşülmesi sırasında siyasal parti grupları adına konuşan milletvekillerinden;

CHP Grubu adına konuşan Burhanettin Asutay: “Kuvvetli bir sendikacılığın toplumsal hayatımızda bir denge unsuru olacağına Yüce Meclisimiz inanıyorsa, sendikacılığımızın güçlü hale gelmesini temin edecektir.”

TİP Milletvekili Rıza Kuas: “Sayın Milletvekilleri, işçilerin temel haklarını yok etmeyi amaç bilen girişimler; gençliğe yönelmiş saldırılar, devrimci öğretmenlere ve tüm devrimci güçlere karşı uygulanan baskılar, uzun süredir planlanan Anayasa’yı rafa kaldırma çabalarının son örnekleridir. Sendikalar Kanunu, Toplu Sözleşme Grev ve Lokavt Kanunlarını değiştirmek ile, daha geriye götürmek için Hükümetin bazı sömürücü ve işbirlikçi çetelerle yaptığı pazarlık sonunda gerçekleştirilirse, Anayasa’nın özgür sendikacılık ilkesi ve bu ilkeyi perçinleyen yeni bunalımlara itilmiş olacaktır. Çünkü, DİSK ve bütün devrimci sendikaları görevlerini yapamaz hale getirmek için atılacak her adım, açıkça ortadan kaldıramadıkları Anayasa’ya dolaylı olarak yapılmış birer tecavüz hareketinden başka anlam taşımayacaktır... Getirilen tasarıların nedenini açıklayan Çalışma Bakanı, kendisi gibi düşünmeyen, kanaatleri kendisinininkine uymayan DİSK’i kapatmak istediklerini Erzurum’da Türk-İş Kongresi’nde söylemiştir. Açıkça söylemiştir orada; zabitlerinde var. Kongre zabitlerinde var.”

AP Grubu adına konuşan İstanbul Milletvekili Hasan Türkay: “Yüce Meclisimizin çalışanlar açısından ortaya koyduğu hizmetlerin bir yenisi ile karşı karşıya bulunuyoruz. Sosyal hayatımızın temeli saydığımız demokratik düzenin vazgeçilmez unsuru olan hür sendikacılık hareketi, huzurlarınıza getirilen tasarının kabul edilmesiyle büyük bir hamle yapmış olacaktır.”

Güven Partisi adına konuşan Vefa Tanır: “Büyük çoğunluğu demokratik rejime bağlı, sınıf kavgasını hedef tutmayan, kanunlara saygı, kanunlara saygı çerçevesi içinde haklarını arayan milliyetçi kuruluşlar etrafında toplanmasını başarmış Türk işçisine faydası dokunacak her türlü kanun tasarısı ve teklifini hangi gruptan gelirse gelsin Güven Partisi olumlu karşılayacaktır.

Türk-İş demokratik rejime bağlı, Türk-İş milliyetçi bir topluluktur. Türk-İş milletlerarası fesat merkezlerinin emrinde değildir, Türk işçisinin hizmetindedir. Yayımladıkları raporlarda Sovyet Rusya’yı, peyklerini Türkiye’ye örnek diye gösteren Marksçı, Leninci kuruluşlar bu tasarıya elbette itiraz edecekler. Komünistlerin itirazları, komünist düşüncelerin itirazları, tasarının isabetsiz değil, isabetli olduğunun delili olacaktır.” demişlerdir. (11 Haziran 1970 günlü Birleşim)

274 Sayılı Sendikalar Yasasında yapılan değişikliklerle, yapılmak istenen anti-demokratik uygulamalarla, güdümlü sendikacılık ve sendika tekelleri kurmak, bazı sendika ve konfederasyonları işlevsiz kılarak sonunda yok etmek amaçlanmıştır.

YASA TASARISI'NIN CUMHURİYET SENATOSUNDA GÖRÜŞÜLMESİ

13 Haziran 1970 tarihinde C. Senatosu Başkanlığı'na gönderilen tasarı, Cumhuriyet Senatosu'nun 16 Haziran 1970 tarihli oturumunda alınan karar gereğince Anayasa, Adalet, Plan-Bütçe ve Sosyal İşler Komisyonu'ndan dörder üyenin katılması ile oluşan Geçici Komisyon'a sevk edilir. Komisyon, 18 ve 19 Haziran 1970 tarihlerinde toplanır. Toplantıya Çalışma Bakanı Seyfi Öztürk'te katılır ve çalışmalar başlar. Geçici Komisyon'da Tokat Senatörü Zihni Betil ile Tabii Senatör Vehbi Ersü karşıt görüş bildirirler:

Muhalefet Şerhi

“274 Sayılı Sendikalar Kanunu'nda; görülen eksikliklerin tamamlanması ve karşılaşılan aksaklıkların giderilmesi amacıyla, başka deyimle bugüne kadar ki tecrübelerin değerlendirilmesi suretiyle, değişiklik yapılmasına taraftarım. Ancak, yapılacak değişikliğin Anayasamızın dayandığı ilkeler ve bu konuda koyduğu temel hükümlere mutlaka uygun olması gerektiği inancında olduğumu da özellikle belirtmek isterim.

Sendikaların işçi gücünün dağılması sonucunu verecek kadar çoğalmasının ve sarı sendikacılığın önlenmesini, sendikalarımızın büyük ve güçlü sendikalar haline gelmelerini de gerekli görüyorum. Fakat bu gelişmenin, konu ile ilgili kanunlara zorlayıcı hükümler konulması suretiyle değil, sendikaların mutlaka özgür olarak kurulmaları ve özgürlüklerini mutlaka muhafaza ederek faaliyette bulunmaları, işçilerin bilinçlenmeleri ve üyesi olacakları sendikaları serbestçe seçmeleri suretiyle gerçekleşeceğine de inanıyorum.

Bu nedenleri, kamuoyunun konu üzerindeki hassas ilgisini, başta bilim adamları olmak üzere yapılan eleştirileri, sıkıyönetimi gerektiren bir işçi hareketinin yurdumuza ilk defa vukua gelmiş olmasını göz önüne alarak, yapılmakta olan kanun değişikliğinin, her şeyden önce dayandığı ilkeler ve taşıdığı hükümler bakımından, Anayasamıza uygun olup olmadığı hakkında, 15 üyeden kurulu olan ve Geçici Komisyonunda sadece dört üyesi bulunan (Anayasa ve Adalet Komisyonu'ndan) mütalaa

alınmasını istedim. Geçici Komisyon; 9'ncü ve 11'inci maddelerin görüşülmesi sırasında tekrarlamak zorunluluğunu duyduğum bu isteği reddetti.

Şu hususu da önemle belirtmek isterim ki, bir isteğin gerçekleştirilmesi için baskı yoluna başvurulması, hatta baskı da kanunlara aykırı hareketler yapılmış olması, benim kanıma göre o isteğin haklı yönleri bulunup bulunmadığının araştırılmasına ve varsa bunların yerine getirilmesine engel olmamalıdır. Zira, baskının etkisi altına girmek ne kadar hatalı bir davranış ise, baskının etkisi altına girilmediği kanısını vermek için yanlışlığı düzeltmekten kaçınmak da o kadar hatalı bir davranış olur. Baskıda kanunlara aykırı hareketlerde bulunmuş olanların cezalandırılmaları ise ayrı bir konudur ve gayet tabiidir.

Hülasa, yapılmakta olan kanun değişikliğinin, gerek Anayasaya uygunluk bakımından gerekse bir takım mahsurların giderilmesine çalışılırken yeni mahzurlar getirilmemesi bakımından gereği gibi ve yeteri kadar incelemeye dayanmadığı kanısındayım ve söz hakkımı saklı tutuyorum.”

Cumhuriyet Senatosu

Tokat Üyesi

Zihni Betil

Muhalefet Şerhi:

“Şifahen arz ettiğim sebeplerle ve tasarının 6. ve 9. maddeleri Anayasa'nın 46. maddesine aykırı bulunduğundan tasarıya muhalifim.”
(19.06.1970)

Vehbi Ersü

Tabii Üye

Cumhuriyet Senatosu Geçici Komisyonu, aşağıdaki görüşle birlikte tasarıda değişiklikte yaparak tasarımı, Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı'na 19.06.1970 tarihinde gönderir:

“...Arz edilen tedvin karakteri nedeni ile Hükümet tarafından getirilen bir tasarıdan ziyade, bütün siyasi eğilimleri yansıtan, siyasi partilerin Millet Meclisi'ndeki temsilcilerinin görüşlerinin de katılmasıyla vücuda gelen ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Millet Meclisi kanadına mal

olmuş bir hüviyet iktisab eden ve **hür sendikacılığı** Anayasamızda da en açık şekilde ifadesini bulduğu üzere **çağdaş demokrasinin temel müesseselerinden** kabul eden metin;

A) Çağdaş demokratik düzenin temel müesseselerinden olan **Hür Sendikaların enflasyonist ve istismara müsait** kuruluşlar şeklinde değil; Anayasada zikredilen mahiyet ve fonksiyonları icabı **aydınlık-bilinçli-güçlü** temel kuruluşlar niteliği ile teşekkül etmeleri,

B) Sendika yöneticilerinin kamuoyunda yaygın bir kanaate konu olan; sorumlulukların yüklendikleri işçi topluluklarına hizmetten ziyade, kuruluşları çıkar aracı olarak kullandıkları yolundaki söylentilere bir son vermek üzere, sendikalarca tüzük ve yönetmeliklerinde bizzat tesis olunacak disiplinler kuralların getirilmesi ve bu temel kuruluşların böyle yollarla dahi olsun yıpranmalarının önüne geçilmesi,

C) Özellikle gelişmiş kuruluşlarla büyük meblağlara ulaşan sendika gelirlerinin, **aynı zamanda nemalanmalarını da sağlayacak** şekilde **sınai ve iktisadi teşebbüslere yatırımlar yapmak** imkanlarının sağlanması ile **alınlarının değerlendirilmesi,**

D) Yavruvatan Kıbrıs'taki işçi ve işveren sendikaları ile Anavatan'daki işçi ve işveren sendikaları arasında dayanışma bağlantısı tesis edip, ırkdaşlarımızın bu yoldaki davalarında da Anavatan kuruluşlarının kendilerine her yönde müzahir olabilme imkanlarının sağlanması,

E) Mahkeme kararlarında çelişkilere konu olan **memur-işçi** ayırımı hakkında uygulamaya açıklık kazandırmak üzere genel bir tanım getirilmesi,

F) 274 sayılı Sendikalar Kanunu'nun uygulamada karşılaşılan aksaklıklarını giderici ve uygulamayı yeterli bir hale getireci genel hükümlere yer verilmesi," temel ilkelerini ihtiva etmektedir.

Alınan temel ilkelere yer veren Millet Meclisi metni, Anayasa'nın 46. maddesi esaslarına uygun ve tüm çalışanlara huzur verici telakki edilmek suretiyle komisyonumuzca da benimsenmiştir."

Tasarı, metin başlığı, 1, 13, 14, 15, 18, 27 ve 29. maddelerde değişiklik yapılarak Cumhuriyet Senatosu'nun 14 Temmuz 1970 günlü 92. Birleşiminde kabul edildi.

Cumhuriyet Senatosundaki oylama sonuçları:

Oylamaya Katılan Senatör Sayısı	:	95
Kabul Oyu Verenler	:	74
Ret Oyu Verenler	:	20
Boş Oy	:	1

CUMHURİYET SENATOSUNDAKİ GÖRÜŞMELER(*)

CHP'den Hüseyin Öztürk: “Bu tasarı işçinin bilinçlenmesini önleyecek, onları yeniden patronların eline bırakacaktır. Serbestçe sendika kurma ve sendikalar üye olma hakkı Anayasa’da öngörülmektedir. Bu hak verilmiş ve yedi yıldır uygulanmıştır. Şimdi bu hakkın bu tasarı ile ortadan kaldırıldığını görüyoruz.”

Tabii Senatör Vehbi Ersü: “Hükümet eliyle sendika patronluğu kurulmak isteniyor.”

Çalışma Bakanı Seyfi Öztürk: “Bu tasarıda sendika kurmayı engelleyen hiçbir hüküm yoktur. Sendikal hürriyet hiçbir şekilde kısıtlanmıyor. Sendika tekelı yaratılmıyor. ‘Tasarı Anayasa’ya aykırı’ demekle Anayasa’ya aykırı olmaz. Anayasa’nın 46. maddesi bir çok şeyi eksik bırakmış ve sendikayı tarif etmemiştir.”

CHP'den Fikret Gündoğan: “Sendika kurma hürriyetini kökünden yok etmek istiyorsunuz. Bu madde (9. madde) ile tekel kurulmasına yol açacaksınız. Büyük kargaşalık olacak, iş hayatının düzenini bozacak. İşçiyi istemediği sendikada toplamak suretiyle bir kışla hayatı getirecektir. Çalışma hayatına getirilen bu rejim katlanılmaz olacak.”

AP'den Ahmet Nusret Tuna: “Bir sendikanın Türkiye çapında olabilmesi için bazı şartlar lazımdır. Mahalle takımı çıkıp Türkiye liginde çalışabilir mi?” demişlerdir.

(*) Bu bölüm Sırrı Öztürk’ün “İşçi Sınıfı, Sendikalar ve 15-16 Haziran” adlı yapıtından alınmıştır.

Tasarı, 15 Temmuz 1970 tarihinde Millet Meclisi Başkanlığı'na gönderilir ve Meclis Geçici Komisyonu 23 Temmuz 1970 tarihinde toplanarak Cumhuriyet Senatosu'ndan gelen metni "**aynen benimser**" Geçici Komisyon'da üye olarak sendikacı milletvekillerinden Enver Turgut, Şevket Yılmaz, Hasan Türkay, Burhanettin Asutay ve Abdullah Baştürk bulunmaktadır.

Cumhuriyet Senatosu İç Tüzüğü'nün 80(a) maddesinde 'Cumhuriyet Senatosu, kendisine gelen metni değiştirerek kabul ederse, Başkan bu değişik metni Millet Meclisi Başkanlığı'na gönderir. Millet Meclisi'nin bu değişikliği benimsemesi halinde metin kanunlaşır.' denildiğinden tasarı Millet Meclisi'nin 24 Temmuz 1970 günlü 133. Birleşiminde **öncelikle ve ivedilikle görüşülmek üzere** yeniden ele alınır, görüşmeler 27 Temmuz 1970 günlü 134. Birleşimi ve 29 Temmuz 1970 günlü 135. Birleşimi'nde sürer ve kabul edilir. Görüşmeler Millet Meclisi Başkanı'nın "**Bu şekli ile 274 sayılı Sendikalar Kanunu kanunlaşarak Cumhurbaşkanlığı'nın imzasına hazır vaziyete gelmiştir.**" (AP sıralarından alkışlar...) sözü ile sona erer.

274 sayılı Sendikalar Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve 31. Maddesine Bir Bend ile Bu Kanuna Üç Geçici Madde Eklenmesi Hakkındaki 1317 Sayılı Yasa'yı Cumhurbaşkanı 6 Ağustos 1970 tarihinde onaylar ve Yasa, 12 Ağustos 1970 gün ve 13577 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girer.

Yürürlüğe giren yeni yasa ile 274 sayılı Sendikalar Yasası'nın 1, 2, 5, 6, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 20, 21, 23, 25, 27, 28, 29 ve 32. maddelerinde olmak üzere 19. maddede değişiklik yapılmıştır.

YASA'DA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER / GİRİŞİMLER

- Bir işçi sendikasının Türkiye çapında faaliyet gösterebilmesi için o işkolundaki toplam işçi sayısının en az üçte birini üye olarak temsil etmesi (*Madde:9*)
- İşçi federasyonlarının faaliyette bulunabilmesi için kendi iş kollarındaki toplam işçi sayısının en az üçte birini üye olarak temsil etmeleri, (*Madde:9*)
- İşçi konfederasyonlarının kurulabilmesi için iş kollarında en az üçte bir üyeye sahip sendika ve federasyonların en az üçte birini ve sendikalı işçi sayısının en az üçte birini üye olarak temsil etmeleri gerekmektedir. (*Madde:9*)
- Sendika üyeliğinden ayrılmak için 'münferiden' noter karşısına çıkılması ve imzasının onaylanması. (*Madde:6*)
- Sendika genel kurullarının iki yıl yerine üç yılda bir yapılması. (*Madde: 25*)
- Sendika kurucusu olabilmek için, sendikanın kurulacağı işkolunda en az üç yıldan beri fiilen çalışır olunması. (*Madde: 11*)
- Türkiye'de en çok işçiyi temsil eden işçi konfederasyonu veya konfederasyona bağlı sendikaların uluslararası mesleki teşekkül kurabilmeleri. (*Madde: 11*)

“Böylece DİSK ve bağlı sendikaların tamamına yakını ile bağımsız sendikaların tümü işlevsizleştiriliyordu. Bu yasa ve anlayışa göre 1/3 koşulunu sağlayamayan sendikalar var olabilecekler(!) isteyen işçiler yeni sendikalar kurabileceklerdi(!) Ancak bir gerçek vardı ki; o da şuydu: Mevcut sendikalar ve yeni kurulacak sendikalar 1/3 koşulunu gerçekleştirinceye kadar **faaliyette bulunamayacaklardı.**

Bu anlayışın sahipleri şunu da savunuyorlardı: Bu yeni düzenlemede, sendika kurma hakkına aykırı bir yön yoktur ve güçlü sendikacılık dönemi başlayacaktır(!)

Buna karşın işçiler, aydınlar, bilim adamlarını çoğunluğu, kamuoyu ise bu düzenleme ve koşula “**hayır**” diyorlardı. Çünkü, gerçekleştirilmek

istenenin **tek ve zorunlu sendikacılık** olduğunu görüyorlardı; her işkolunda tek ve zorunlu bir sendika bulunmasının bir faşizan uygulama olduğunu tarihten biliyorlardı.”⁽¹⁴⁾

Değişikliklerle ilgili olarak Kemal Türkler: “Hükümet yeni tasarı ile grev hakkını kökünden yok etme peşindedir. Ama, hemen belirtelim ki, Anayasa’da yer alan, uğrunda bunca çile çekilen grev hakkını yok etmeye kimsenin, hiçbir partinin gücü yetmeyecektir. Sömürünün alabildiğince hızlı yayıldığı, işçi sınıfının ise daha hızla bilinçlendiği bu ortamda işçi sınıfının kutsal hakkının kılına bile dokunulamaz. Geniş bir işçi topluluğunun var ettiği DİSK’i işçi sınıfının bağrından söküp atmak kimsenin haddi değildir. Bunları amaçlayan herhangi bir tasarı Meclis’in yasalaşmamış tasarılar dosyasında yer alıp duracak, hazırlayanları tarih mahcup edecektir. İşçi sınıfı, tasarımı savunanların ve imzalayanların ihanetini affetmeyecektir.” demiştir.

“Yasada yapılan değişiklik henüz kesinleşmese de DİSK’in ve bağlı sendikalara üye işçilerin sert tepkilerine yol açtı. DİSK daha önce değişikliğin yaratacağı sonuçları değerlendirmek üzere bir komite oluşturmuştu. Bu arada DİSK’e bağlı sendikalara üye işçiler de durumu yoğun bir biçimde tartışmaya başlamışlardı. Bu çalışmalar sonunda yapılacak istenen değişikliğe karşı eylemleri örgütlemek üzere işyerlerinde Anayasal Direniş Komiteleri adı verilen komiteler oluşturuldu.

Tasarının Meclise gelmesi üzerine DİSK de konuyla ilgili çalışmalarını hızlandırmıştı. 28 Mayıs’ta toplanan DİSK Yürütme Kurulu, 3 Haziran’da yönetim kurulunu toplantıya çağırma kararı aldı.

Çağrı üzerine 3 Haziran’da toplanan DİSK Yönetim Kurulu yapılacak protesto eylemleri konusunda rapor hazırlamak üzere Kemal Nebioğlu başkanlığında Salih Çetin, Celal Beyaz, Şinasi Kaya, Hilmi Güner, Mustafa Baş’tan oluşan bir komite oluşturdu.

DİSK Yönetim Kurulu 5 ve 12 Haziran’da da birer toplantı yaptı. 12 Haziran’da DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler önemli bir basın toplantısı düzenledi.”⁽¹⁵⁾

Yasa çıktıktan sonra **DİSK Genel Sekreteri Kemal Sülker**; “Yeni kanun DİSK’e karşı değil, tamamen Anayasa’ya aykırıdır” derken, **Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy**; “Kanun yeni bir sistem ve nizam getiriyor, memnunluk duyuyoruz.” demiştir. (Tercüman Gazetesi)

Çıkarılan yasa ile ilgili olarak DİSK, 12 Haziran 1970’te bir bildiri yayınladı:

“Sendikalar kanununu değiştiren yeni tasarı, ekspres sür’atı ile Millet Meclisi’nde 3.5 saat görüşülüp kabul edildi. AP, CHP, GP oylarının birleştiği yeni tasarı işçilerin serbestçe sendika seçme özgürlüğünü yok etmektedir. Memleketimizde faşist sendikacılığı getirmenin temelleri atılmaktadır. Bundan sonra, Türk-İş’e aidat ödemek zorunda bırakılacaktır.

Türk-İş’e tanınan sendika diktatörlüğü, çalışma hayatına baskı, terör ve ızdırap getirecektir. Bu kanunun işçinin doğal hakkı olan sendika seçme özgürlüğünü Anayasa’nın 46. maddesine rağmen ortadan kaldırmaktadır. Meclisten çıkan yeni kanun tasarısı, getirdiği ilkeler açısından, tümü ile Anayasa’ya aykırıdır. Bunu, Hükümet, partiler ve Türk-İş’de bilmektedir. Ancak, ne var ki, Anayasa Mahkemesi kanunu iptal edinceye kadar, iş işten geçmiş olacaktır. Zira, işçilerin sendikalardan istifa hakkı kullanılmayacak kadar ağır ve güç işleyecek hükümlere bağlanmıştır. Bu suretle amaç olan, devrimci sendikaları ve DİSK’i bertaraf etmeyi kanunla sağlamayı düşünmektedirler; esas plan budur.

Kanun zoruyla Türkiye’de tek konfederasyon ve her işkolunda sendika tekeli kanunla kurulmaktadır. Örnek olarak gösterilen memleketlerin hiç birinde, kanun zoruyla sendika sayısı azaltılmamıştır. Eğer talebimiz olan işçiye sendika seçme bakımından referandum hakkı tanınırsa, güçlü sendika ilkesi gerçekleşir. Oysa, hükümet ve işbirlikçisi Türk-İş ve diğer sömürücü güçler, referanduma yanaşmamaktadırlar. Onların demokrasiye olan bağlılıkları da bu kadardır. Bunlar, farkında olmadan bindikleri dalı kesecek kadar gaflet içindedirler.

DİSK, bu meselenin Anayasa çizgisi içine sokulması mücadelesini verecektir. Bunun için de, kesin eylem biçimlerini tespit etmek üzere, bugün saat 15.00’de, DİSK Genel Yönetim Kurulu olağanüstü; yarın saat 14.00’de ise, DİSK’e bağlı sendika yönetim kurulları; Pazar günü ise, sendika yöneticileri ile işyeri temsilcileri saat 10.00’da Merter Sitesi’ndeki Lastik-İş binasında toplantıya davet edilmişlerdir.

Bu toplantıda alınan kararlar, DİSK tarafından derhal uygulamaya sokulacaktır.” **DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler** (12.06.1970)

Yasa’nın Millet Meclisi’nden çıkması üzerine Eylem Komitesi toplanarak bir program yapar ve DİSK Başkanlığı’na sunar. “Program, bu yasanın geri alınması, senatodan çıkmaması için eylem öneriyordu. Bu programda; Temsilciler Kurulu’nda alınacak kararların fabrikalarda tartışılması, ikinci gün yakın fabrikalarda çalışan işçiler tarafından ortak tartışılması, 17 Haziran’da büyük bir miting düzenlenmesi, yine aynı gün işçiler fabrikalardan çıkmalı ve Taksim Meydanı’na yürümeli, yürüyüşe çevre illerden gelen işçiler de katılmalı kararları yer alıyordu.”⁽¹⁶⁾

13 Haziran’da DİSK’e bağlı sendikaların yönetim kurulları toplantı yaptıktan sonra, 14 Haziran 1970 Pazar günü saat 10.00’da Lastik-İş binasının 8. katında Kemal Türkler başkanlığında DİSK Genişletilmiş Başkanlar Kurulu toplanır ve toplanan 800 kişi Eylem Komitesi’nin hazırladığı programı uygun bulur.

“...Kemal Türkler, Kemal Nebioğlu, Rıza Kuas, Kemal Sülker, Celal Beyaz ve Ehliman Tuncer’den oluşan bir Uyarı Heyeti kurulması da kararlaştırılır”. Başbakan Süleyman Demirel’e de 9 Haziran 1970 günü bir mektup gönderilir. Mektup şöyle bitmektedir: “Onun için Hükümetinizin bitaraf bir görüş açısından hareketle, bu tasarıları Büyük Millet Meclisi’nden geri almasını ve bilahare DİSK’in de diğer kuruluşlarla aynı seviyede ve ölçüde görüşü alındıktan sonra yeniden hazırlanarak Büyük Millet Meclisi’ne verilmesini talep ediyoruz. Aksi takdirde Anayasa’daki direnme haklarımızı kullanacağımızı şimdiden belirtiriz. Keyfiyet arz olunur. Saygılarımızla. Genel Başkan Kemal Türkler.”⁽¹⁷⁾

Ankara'ya giden Uyarı Heyeti yalnızca Milli Birlik Grubu'ndan Ahmet Yıldız, Sami Küçük, Vehbi Ersü, Suphi Karaman ve Suphi Gürsoytarak, CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit'le görüşme olanağı bularak İstanbul'a geri döner. 13 Haziran 1970 Cumartesi günü DİSK'ten bir heyet Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından kabul edildiler ve hoş olmayan, sonuçsuz bir görüşme gerçekleşmiş olur.

Bütün çaba ve uyarılara karşın Cumhurbaşkanı yasayı, 6 Ağustos 1970'te onayladı. Yasanın onaylanması üzerine DİSK, **6 Ağustos'u "kara gün"** ilan eder.

Bir yandan bu görüşmeler sürerken, diğer yandan alınan kara gereğince DİSK yönetimi 17 Haziran'da miting yapmak için İstanbul Valiliği'ne başvurur, ancak İstanbul Valiliği mitinge izin vermez.

Tasarının yasalaşmasına karşın işçiler, aydınlar, bilim adamlarının çoğunluğu ve kamuoyu bu düzenleme ile getirilen koşullara **"hayır!"** diyorlardı. "Çünkü gerçekleştirilmek istenenin **tek ve zorunlu sendikacılık** olduğunu görüyorlardı; her işkolunda tek ve zorunlu bir sendika bulunmasının bir faşizan uygulama olduğunu tarihten biliyorlardı."⁽¹⁸⁾

Türk-İş'in beklediği değişikliklerle ilgili yasa tasarısını sendikacı kökenli milletvekilleri; AP'den Hasan Türkay, Enver Turgut, Şevket Yılmaz, Orhan Sorguç ile CHP'den Burhanettin Asutay, Emir Postacı, Bahir Ersoy, Abdullah Baştürk ve Osman Soğukpınar savunuyor, TİP milletvekili ve DİSK Genel Başkan Vekili Rıza Kuas yoğun bir çalışma ve çaba içine girerek engellemeye çalışıyordu.

Yasanın çıkarılmaması için Millet Meclisi Başkanlığı'na işçiler ve sendikalardan telgraflar çekiliyordu.

*“Kaldırdı başını doğruldu beli
Kovandan boşalan o arı seli
Önüne dikilen her bir engeli
Vurdu omuzunu yıktı yürüdü”*

OLAYLAR BAŞLIYOR

15 Haziran 1970’de işyerlerinde işçiler işbaşı yapıyorlar, fakat üretime geçmiyorlardı. İşçiler, işyeri temsilcileri ile görüşerek DİSK’i kapatmayı amaçlayan yasa değişikliğini protesto etmeye karar veriyorlardı. İş bırakmayan işçilere de çağrı yapıyorlardı. 15 Haziran 1970 sabahı bütün fabrikalarda çalışmalar durmuştu. “İşçiler ellerinde bayraklar, üstlerinde işçi kıyafetleri yolları doldurdular. Yürüyüşler dört ana kol üzerinden geliyordu genel olarak. **Birinci kol:** Anadolu Yakası’nda, Ankara Asfaltı üzerinde. **İkinci kol:** Eyüp-Alibeyköy-Silahtar-Cendere üzerinde. **Üçüncü kol:** Topkapı-Çekmece-Zeytinburnu güzergahı. **Dördüncü kol:** Levent-Boğaz güzergahı.”⁽¹⁹⁾

Yürüyüşün altında yine bazı örgütler aranmaktaydı. Bir polis telsiz konuşmasında; “Dev-Genç’in tahrirî var diyorlar beyefendi, ama Dev-Genç’ten kimseyi görmedik. Sıradan işçiler, hiçbir öncülerini, komut verenleri yok, yürüyorlar sadece...” deniyordu.⁽²⁰⁾

Bütün yollar tutuldu, trafik durdu. 200 kadar büyük fabrikadan 150 bin kadar iş bırakmış işçi yürüyordu.^(*) Ankara-İstanbul trafiği kesilmişti. Haberleşme aksamıştı. Gebze’den başlayan yürüyüş Kartal bölgesinin işçilerini de alarak dev bir yürüyüş kolu olmuştu.

Tuzla-Çayırova bölgesindeki işyerlerinde çalışan işçiler, Ankara asfaltından Gebze’ye doğru yürüyüşe geçmişlerdi.

Yürüyüş kollarındaki işçiler; çıkartılan işçi aleyhine yasayı gösterilerle protesto ediyorlardı. “*İşçiyiz, Haklıyız!*”, “*İşçiyiz Güçlüyüz,*

^(*) Kemal Sülker’in 200 işyerinden 150 bin işçi demesine karşılık, çoğu kaynaklarda 113 işyerinden 70 bin işçi denmektedir.

anti-demokratik Sendikalar İstemiyoruz!”, “AP İktidarı Bizim İktidarımız Değildir!”, “Kahrolsun Sermayenin Diktası!” gibi sloganlarla ilk günkü direnişlerini bitirdiler.

İzmit Bölgesi’ndeki işyerlerinde çalışan işçiler ise,

- Köseköy bölgesindeki işyerlerinde çalışan işçiler, diğer işyerlerine giderek yürüyüşe katılmaları için tezahürat yaptılar.
- Yanımca yönünden gelerek yürüyüşe katılanlarla kalabalıklaşan yürüyüş kolu kente girmiş ve Çocuk Parkında buluşarak ertesi gün buluşmak üzere dağılmışlardır.

Bu sırada Anayasal Direniş Komitesi’de Cumhurbaşkanı, Başbakan, Meclis Grup Başkanları, Milli Güvenlik Kurulu, Çalışma Bakanı ve Tabii Senatörlere şu telgrafı çekmiştir: “27 Mayıs Anayasası’nın temel esprisi olan direnme hakkımızı, tasanlar Meclislerden geri alınıncaya kadar kullanmaya kararlıyız. Sizi uyarmayı tarihsel ve ulusal ödev sayarız.”

Ankara’da da direniş başlamıştı. Ulusal Basım Evi ve Ulus Gazetesi işçiler tarafından 2,5 saat işgal edildi.

İzmir’de de DİSK’e bağlı sendikalarca işyerlerinde oturma eylemleri yapılıyordu.

İKİNCİ GÜN

“2. günde aynı güzergahlarda yürüyüş devam etti. Uzunluğu 2-3 kilometreyi bulan yürüyüş kolları şehrin merkezinde birleşmek istediler, bazen çatışmalar çıktı. Bazen çatışma çıkmadan emniyet kuvvetlerinin kurduğu barikatlar aşıldı. Ama bütün kollarn şehrin merkezinde birleşmesini engellemek için başka yöntemler denediler. Bu arada çeşitli yürüyüş kollarının hedeflerine varmalarını ve yürüyüşlerini engellemek için zor da kullandılar. Kartal-Kadıköy yürüyüş kolunda, Levent yürüyüş kolunda hadiseler çıktı. Polisin ve emniyet kuvvetlerinin her türlü direnişine rağmen işçiler, barikatları ve engelleri kaldırarak ilerlediler... Kartal-Kadıköy yürüyüş kolu bir AP binasını ve Demirel’in kardeşlerine ait bir fabrikayı tahrip ettiler. Bir çok işçi ve polis yaralandı.”⁽²¹⁾

İşçilerin kent merkezinde birleşmesini engellemek için köprüler açıldı, vapur seferleri durduruldu. En şiddetli çatışma Kadıköy-Yoğurtçu Parkı çevresinde oldu. Polisin silah kullandığı çatışmada üç işçi, bir polis memuru ve bir esnaf öldü, ikiyüze yakın kişi yaralandı. Ölen işçiler Yaşar Yıldırım, Mustafa Bayram ve Mehmet Gıdak, toplum polisi Yusuf Kahraman, esnaf ise Fenerbahçe İşkembecisi Abdurrahman Bozkurt'tur.

İkinci gün saat 17.00'de Kadıköy'de sessizlik vardı ve iki günlük direniş/eylem sona ermişti.

İzmit'te ise, Maden-İş Sendikası Bölge Temsilciliği önünde toplanan işçiler, bazı fabrikalarda çalışan işçileri de alarak geri kente döndüler. Dönüşte bir çok barikatla karşılaştılsa da, barikatları aşarak Atatürk Anıtı'na, Kolordu Komutanlığı önüne ve Çocuk Parkı'na gittiler, bir gün sonra Maden-İş Sendikası Bölge Temsilciliği önünde buluşmak üzere ayrıldılar.

15-16 Haziran olaylarına toplam 168 işyerinde çalışan işçiler katılmış olup, bunlardan 121 işyerindeki işçiler Türk-İş'e bağlı sendikaların üyesidir.

İkinci gün eylem sürerken DİSK Yürütme Kurulu 1. Ordu Komutanlığı'na çağrıldı. Orgeneral Kemal Atalay saat 14.00'de görüşmek istiyordu. DİSK'in üç Kemal'i DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler, Genel Başkan Vekili Kemal Nebioğlu ve Genel Sekreteri Kemal Sülker görüşmeye gittiler. DİSK yöneticileri daha sonrada İçişleri Bakanı Haldun Menteşeoğlu ile İstanbul Valiliği'nde görüşme yaptılar. Her iki görüşme de tartışmalı geçti. Görüşmeler sırasında çatışmalarda işçilerden yaşamlarını yitirenlerin olduğunun öğrenilmesi üzerine **Kemal Türkler**, İstanbul Radyosu aracılığı ile işçilere seslendi: "İşçi kardeşlerim! İşçi sınıfının bilinçli temsilcileri! Sizlere sesleniyorum. Beni iyi dinleyiniz. Anayasal haklarınız için direndiniz. Direniyorsunuz. Anayasamız, her türlü toplantı ve yürüyüşlerin silahsız ve saldırısız olacağını emreder. Bizler Anayasa'ya sınımsız bağlı işçiler olduğumuzdan, hiçbir hareketimiz Anayasa'ya aykırı olamaz. Ne var ki, bizim aramıza çeşitli maksatlar güden kişiler çeşitli kılıklara bürünerek girebilirler. Hatta, kötüsü gözbebeğimiz şerefli Türk ordusunun bir mensubuna kötü maksatla taş atabilir, tahrikler yapabilir. DİSK Genel Başkanı olarak sizi uyarıyorum."⁽²²⁾

SIKIYÖNETİM İLANI VE SONRASI

Bakanlar Kurulu öğleden sonra toplanarak, 16 Haziran 1970 tarih ve 7/810 sayılı kararı ile sıkıyönetim ilan etti. Sıkıyönetim Komutanlığı'na da 1. Ordu Komutanı Orgeneral Kemal Atalay atandı. Sıkıyönetim ilanı kararının onayı için TBMM olağanüstü toplantıya çağrıldı. Aynı gün Sıkıyönetim Komutanlığınca ilk tebliğ, 17 Haziran 1970 tarihinde de yedi tebliği yayınlandı.

Aynı günün akşamı DİSK'e bağlı sendikaların merkezi ve temsilciliklerinde polisçe arama yapıldı, bir çok sendikacı ve işçi gözaltına alındı.

Anayasa'nın 124. maddesi gereğince Bakanlar Kurulunca alınan kararın TBMM Birleşik Toplantısında görüşülerek onaylanması gerekiyordu. 17 Haziran 1970'te yapılan toplantıda ilk sözü İçişleri Bakanı Haldun Mentешеoğlu alarak DİSK'i suçlayan bir konuşma yaptı.

Güven Partisi adına Genel Başkan Turan Feyzioğlu yine DİSK'i suçlayan bir konuşma yaptı.

CHP adına Genel Başkan İsmet İnönü, temkinli bir konuşma yaptıktan sonra Sıkıyönetimin 15 günlük bir süre için ilan edilmesini önermişse de bu öneri reddedilmiştir.

Tabii Senatör Ahmet Yıldız'ın konuşması sık sık kesilerek engellenmiştir.

Son olarak konuşan Başbakan Süleyman Demirel, sıkıyönetimi savunmuş ve Rıza Kuas ile Tabii Senatörleri suçlamış ve bu konuşma üzerine CHP'liler ile Milli Birlik Grubu üyeleri salonu terk etmişlerdir.

Bakanlar Kurulu'nun Sıkıyönetim ilanına ilişkin kararı AP ve GP'lilerin oyları ile onaylanmıştır.

Sıkıyönetim ilanına karşı Danıştay'da üç iptal davası açılmış^(*), TİP iptal istemi ile Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur.

(*) Danıştay'da üç iptal davasını DİSK, İstanbul hemşehrisi olarak yazar Erol Toy ve İstanbul Hukuk Fakültesi Öğrenci Birliği Başkanı M. Cavit Kavak açmışlardır.

Ayrıca İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 30 profesör, doçent, doktor ve asistan bir rapor hazırlayarak sıkıyönetim koşullarının olmadığı, sıkıyönetim mahkemelerinin Anayasa'nın 32. maddesine aykırı olduğu doğrultusunda görüş bildirmişlerdir.

15-16 HAZİRAN SONRASI EYLEMLER

“...15-16 Haziran eylemlerinin ardından ilan edilen sıkıyönetime karşın DİSK üyesi işçiler protesto eylemlerini sürdürdüler. İstanbul'un Topkapı, Levent, Silaharağa, Bakırköy, Kağıthane gibi işçi bölgeleriyle Kocaeli ve Adapazarı'nda bulunan bazı fabrikalarda çalışan çok sayıda işçi çalışmayı ret ederek işbaşı yapmadı.

Eylemler nedeniyle bir çok işçi bölgesi sıkıyönetim güçlerince askeri denetim altına alındı. 17 Haziran'da İstanbul'daki Türk Demirdöküm, Derby, Çelik Endüstrisi, Elektrometal, Silaharağa Elektrik Santraliyle Kocaeli'ndeki Seka, Arçelik ve Adapazarı'ndaki Lastik-İş sendikasının örgütlü olduğu Uniroyal Lastik Fabrikası gibi işyerleri askeri birliklerce kordon altına alındı.

Aynı gün Maden-İş ve Lastik-İş sendikalarında sıkıyönetim güçlerince aramalar yapıldı ve 50 kişi gözaltına alındı. Polis bu sendikaların evrakına el koydu.

Sıkıyönetimin her türlü protesto eylemini yasaklayan bildirisine karşın, 21 Haziran'da Türk Demirdöküm Fabrikası'nda Pazar günleri bakım yapan 50 kişilik ekip çalışmadı. Hafta tatili nedeniyle gündüz vardiyasında çalışan işçilerin gelmediği fabrikaya, gece vardiyasında çalışması gereken işçiler de gelmediler.

Eylemler 22 Haziran'da Türk Demirdöküm, Derby ve İzsal Fabrikalarında sona erdi. Zırlı birliklerce kordon altına alınan bu üç fabrikada çalışan işçiler, 22 Haziran günü işyerlerine gelmekle birlikte işbaşı yapmadılar.

Sungurlar Kazan Fabrikası'nda ise aynı gün işbaşı yapıldı. Bu arada sıkıyönetim, bu işyerinde işçileri işbaşı yapmamaya teşvik ettikleri

gerekçesiyle 15 işçiyi gözaltına alırken, aynı nedenle Derby Fabrikası'nda da 3 işçi gözaltına alındı. Kağıthane'deki Rabak fabrikasında işbaşı yapmak istemeyen işçilerle konuşan Garnizon Komutanı Korgeneral Sadettin Canberk, işçilerden çalışmak isteyenlere baskı yapılmamasını isteyerek işbaşı yapmamanın kimseye bir fayda sağlamayacağını söyledi. İşçiler de Garnizon Komutanı'ndan işbaşı yapmaları halinde toplu sözleşmelerinin feshedilmemesini istediler. Komutanın teminat vermesi üzerine 1330 Rabak işçisi işbaşı yaptı"⁽²³⁾

Toplam 5090 işçi işten atıldı, bir çoğu kara listeye alındı.

İstanbul Dışından Direniş Destek Verenler-Karşıtları

“16 Haziran günü Gebze ve İzmit bölgesinde de çok sayıda işçinin katıldığı yürüyüşler yapıldı. Aynı gün Ankara'da DISK'e bağlı sendikalara üye işçiler ile öğrenciler, Sanayi Çarşısı'nda bir yürüyüş yaptılar. Yürüyüş polis tarafından engellendi. Bazı işçiler ve öğrenciler gözaltına alındı”.^(*)

“TİP, işçi direnişlerinin sonuna kadar yanında olacağını açıkladı. CHP, işçilerin sendika seçme özgürlüğünün kısıtlanamayacağını bildirdi. Tek Gıda-İş Sendikası tarafından yapılan açıklamada, Türk-İş'in bu yasaları destekleme tavrının değişmemesi halinde Türk-İş'ten ayrılacaklarını belirtti. İngiliz Maden İşçileri Sendikası ile Ulaştırma İşçileri Sendikası da DISK'i ve eyleme katılan işçileri desteklediklerini açıkladılar. İzmir'de de 12 işyerinde yapılan oturma eylemleri ile İstanbul ve İzmit'teki direnişler desteklendi.”⁽²⁴⁾

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültelerinden 12 profesör, 12 doçent ve 38 asistan 17 Haziran 1970'te bir bildiri yayınlayarak, yapılan değişikliklere karşı çıkmışlardır. (*Cumhuriyet Gazetesi, 18 Haziran 1970*)

Türk Hukuk Kurumu da 20 Haziran 1970 günlü bir bildiri ile yasa değişikliğine karşı çıkmıştır.

(*) Cumhuriyet Gazetesi'nin 17 Haziran 1970 günlü sayısına göre gözaltına alınanlardan 51'i öğrenci, 19'u ise işçidir.

Adana ve Gaziantep'te de protesto eylemleri yapıldı. 16 Haziran'daki işçi eylemlerine yaklaşık 150 bin işçi katıldı. Eylemlerde DİSK'e bağlı sendikalara üye işçilerin yanı sıra Türk-İş Sendikalarının çoğunlukta oldukları fabrikalarda çalışan işçiler de yer aldı.

“Türk-İş yönetimi olayları **ayaklanma** olarak niteledi ve çıkacak kanunu sonuna kadar savunduklarını açıkladı. ICFTU'da Türk-İş'in yanında olduğunu bildirdi.”⁽²⁵⁾

Türk-İş Yönetim Kurulu; “**Sevgili İşçi Kardeşlerimiz**” başlıklı 4 sayfalık bir bildiri yayınlayarak olayları ‘**Kızıl İhtilalin Provası**’ olarak nitelemiş, DİSK ve TIP’i suçlamıştır.

Türk-İş’e bağlı Eskişehir Sendikaları da bir bildiri yayınlayarak DİSK’i suçlamışlardır.

18 Haziran 1970 tarihinde Ankara Maden-İş Temsilciliği ‘*Kabrolsun Komünistler*’ diye bağırarak bir grubun saldırısına uğrayarak yağmalanmıştır.

Hiçbir konfederasyona bağlı olmayan “**bağımsız sendikalar**” zaman zaman önemli çıkış ve hareketler koyuyor, tavırları geliştiriyorlardı. 31 Ocak 1966 Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası grevi ve grevden sonraki gelişmeler, DİSK’in kurulması ile ilgili olarak yapılan toplantıya katılan 17 sendikadan 11’i bağımsız sendikaydı.

Bağımsız sendikaların ortak eylemleri 15-16 Haziran Olayları’ndan sonra da sürdü. “Uyanık gerçek sendikacılar ve bilinçli Türk işçilerinin haklarına sahip çıkmak için yaptıkları çeşitli direnişler üzerine, getirilmek istenen yeni düzen çeşitli çevrelerce eleştirilmeye başlanmış, Türk-İş ve DİSK’in dışında yurdun dört bucağında kurulu sendikaların bir araya toplanması zorunluluğu doğmuş ve ilk kez altı sendikaların ortak çağrısı ile 131 sendika biraraya gelerek **Bağımsız İşçi Sendikaları Genel Direniş Komitesini** kurmuşlardı.”⁽²⁶⁾

Rıza Güven, Şadi Uğur, Nevzat Köksal, Özcan Kesgeç ve Yaşar Altınay’dan oluşan komitenin, 24 Haziran 1970 Çarşamba günü Ankara’da Dilşat Düğün Salonu’nda düzenledikleri forumu, Sabri Tıgılı yönetmiş olup sendikalar adına, Mehmet Kılınç , Rıza Güven, Özcan Kesgeç, İsmail İnan, Sadık Özkan, Üniversiteler adına, Prof. Dr. Muammer Aksoy, Prof. Dr. Cahit Talas, Prof. Dr. Bahri Savcı, Doç. Dr. Mukbil Özyörük ve Dr. Alpaslan Işıklı, CHP adına Fikret

Gündoğan, yabancı sendikacılar adına da Alfried Donenberg konuşmuşlar, ayrıca toplantıya Tabii Senatörlerden Ahmet Yıldız, Şükran Özkaya, TİP adına Şaban Yıldız ve F. Hikmet İşmen, DİSK Bölge Temsilcisi Uğur Cankoçak, Türkiye Maden-İş Sendikası Ankara Bölge Temsilcisi Halil Birlikseven ile Alman Sendikacılar Dr. Fritz Opel ile Verner Vulf katılmışlardır.^(*)

Toplantıda değişik öneriler görüşülmüş ve öneriler karar dönüştürülmüştür.

“Sabri Tığlı; “Arkadaşlar şimdi yapılan karar tekliflerini okuyoruz”.

Özcan Kesgeç: “Arkadaşlar, Direniş Komitesi’ne yapılan teklifleri okuyorum.

- 1) Sıkıyönetim altında kanun yapma eğiliminden vazgeçilmeli, askeri yönetim derhal kaldırılmalıdır.
- 2) 274’ün Meclisten geçmiş bu şekli derhal geri alınmalı, bilim adamları, DİSK, Bağımsız Sendikalar Direniş Komitesi ve Türk-İş’den eşit sayıda seçilecek bir komisyonda yeniden gözden geçirilerek yeni bir tasarı hazırlanmalıdır.
- 3) Türk işçisinin haklı uğraşında kendileri ile aynı mücadeleyi veren gençlik, basın, üniversite ve mesleki kuruluşlarla işbirliği sürdürülecektir.
- 4) Türk-İş’in uluslararası sendika örgütlerinden çıkartılması için bu örgütlere başvurulacaktır.
- 5) Aksi halde Türkiye çapında komiteler kurularak genel bir boykota gidilecektir.
- 6) Alınan kararlar Cumhurbaşkanı, Başbakan, siyasi parti liderleri, Türk ve dünya kamuoyuna duyurulacaktır.”^{(27)(*)}

^(*) Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç’un “Marksist” olarak nitelemesi üzerine Uluslararası Kimya İşçileri Federasyonu (ICF) genel sekreterince ağır bir biçimde eleştirilmiştir. Ayrıca Federal Almanya Metal İşçileri Sendikası (IG Metal) Yönetim Kurulu da yeni yasanın; “*Türk emekçilerinin sendikal hak ve özgürlüklerini kısıtlamaktadır...*” diye görüş bildirmiştir.

^(*) Komite, Cumhurbaşkanı ile görüşerek 1317 sayılı yasanın veto edilmesini istemiş, görüşme sonrası açıklama yapan komite sekreteri Özcan Kesgeç hakkında TCY’nin 158. maddesinden kamu davası açılmış, bu dava 1974 yılında çıkartılan 1803 sayılı Af Yasası ile düşmüştür.

*“Hedefe ok gibi attı sözünü
Görmeye değerdı o sert yüzünü
Beyazları kan bürüyen gözünü
İki ateş gibi yaktı yürüdü”*

SIKIYÖNETİM MAHKEMELERİ

Sıkıyönetimin ilan edilmesinden hemen sonra İstanbul’da bir Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi kuruldu. Bir mahkeme yetmediğinden ikincisi de kuruldu, 1 ve 2 nolu Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri olarak adlandırıldı.

“1970 sıkıyönetiminin üç aylık uygulaması sırasında gerek sıkıyönetimin ilanına neden sayılan 15-16 Haziran Olayları ile ilgili olarak, gerekse sıkıyönetim süresi içinde meydana gelen olaylar nedeniyle çoğunluğu işçilerden ve öğrencilerden oluşan toplam 260 kişi hakkında Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri’nde 69 dava açıldı. Bu davalardan 38’i sıkıyönetim döneminde Askeri Mahkemelerce karara bağlandı. Bu 68 davada iki sanığın beraatine ve 55 sanığın da çeşitli cezalarla mahkûmiyetlerine karar verildi. Cezaların en ağırı **1 yıl hapse mahkûmiyettir.**” (**) (***)

Sıkıyönetimin sona erdiği 17 Eylül 1970 tarihinde henüz soruşturması tamamlanmış 106 dosya Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından İstanbul Cumhuriyet Savcılığı’na devredildi. İstanbul Cumhuriyet Savcılığı da bu dosyalar hakkında yetkili adliye mahkemelerinde davalara devam edilmesini kararlaştırdı. Ve dosyalar İstanbul, Eyüp, Kadıköy, Kartal, Kocaeli ve Gebze mahkemelerine gönderildi. Davalara bu mahkemelerde devam edildi.

Sıkıyönetim sona erdiğinde Kartal Maltepe 2. Zırhlı Tugay Askeri Cezaevinde 29 kişi tutuklu olarak bulunuyordu. Bu kişiler, sıkıyönetimin sona ermesi ile birlikte Paşakapısı Cezaevi’ne sevk

(**) Sırrı Öztürk “İşçi Sınıfı, Sendikalar ve 15-16 Haziran”.

(***) Sıkıyönetim Mahkemelerinde ilk duruşma 29 Haziran 1970’te yapılmıştır.

edildiler. Tutuklu olanlar arasında DİSK yöneticileri de vardı. Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri sıkıyönetimin sona ereceğini bildikleri halde bu kişilerin tahliyelerine karar vermemişlerdi. DİSK yöneticileri ile ilgili dosya İstanbul Cumhuriyet Savcılığı'na İstanbul 4. Ağır Ceza Mahkemesi'ne sevk edilince savunucular tutuklu olan sanıkların salıverilmeleri için mahkemeye başvurdular. Mahkeme duruşma yapmaya bile gerek görmeden 26 Eylül 1970 tarihinde tutuklu 20 kişinin salıverilmesine karar verdi.”⁽²⁸⁾

1971'de sıkıyönetim ilan edilince, dosya yeniden Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'nce istendi. Görev konusunda uyuşmazlık çıkınca dosya Uyuşmazlık Mahkemesi'ne gönderildi. Bu sırada 1803 sayılı yasayla genel af çıktığından dava düştü.

AÇILAN DAVALAR(*)

1. DİSK DAVASI:

Kemal Türkler ve 24 arkadaşının davası: (DİSK'in bazı yöneticileri ile DİSK'e bağlı sendikaların bazı yöneticileri ve bu sendikaların işyeri temsilcileri). Davaya sonradan iki isim daha eklendi.

SUÇLAMA:

- 1- Hükümet aleyhine halkı isyana teşvik etmek üzere ittifak etmek,
- 2- Kanunlara karşı gelmeye halkı teşvik ile memleketin emniyetine tehlike iras edecek surette neşriyatta bulunmak,
- 3- 171 sayılı kanuna muhalefet etmek,

2- ANADOLU YAKASINDAKİ OLAYLARLA İLGİLİ DAVA:

SUÇLAMA:

- Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hürriyeti Kanununa Muhalefet ve Nası İzzar (18 kişi).
- Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanununa Muhalefet ve Nası İzzara teşvik ve nası izar (1kişi).

(*) Davalarla ilgili ayrıntılı bilgi Sırrı Öztürk'ün adı geçen yapıtındadır.

- Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hürriyeti Kanununa Muhalefet ve Nası İzrara teşvik (5 kişi).
- Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanununa Muhalefet (48 kişi).
- Nası İzrar (7 kişi).
- Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanununa Muhalefet ve vazifeli memura mukavemet (1 kişi).

olmak üzere 80 kişi hakkında dava açılmış, daha sonra davaya 5 kişi daha eklendiğinden sanık sayısı 85 olmuştur.

3- KOCAELİ (İZMİT) OLAYLARI DAVASI:

SUÇLAMA:

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti Kanununa muhalefet (11 kişi. Daha sonra davaya 1 kişi eklendiğinden sayı 12'ye çıkmıştır.)

4- ÖĞRENCİLERLE İLGİLİ DAVALAR:

SUÇLAMA:

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti Kanununa Muhalefetten 9 kişi hakkında dava açıldı. Daha sonra davaya 4 kişi eklenince sanık sayısı 13 oldu.

5-DİĞER DAVALAR:

15-16 Haziran Olayları'na katılmaları nedeniyle değişik suçlamalarla 118 kişi hakkında dava açılmış olup, bunlardan bir bölümü 2-6 ay arası hapis cezası, bir bölümü para cezası aldı. Bir kısmının davası 1803 sayılı Af Yasası ile düştü, bir kısmı da beraat etti.

12 Eylül'den sonra toplam 1477 sendikacı için ağır hapis cezası, 52 sendikacı için idam cezası istenen DİSK Davası başlatılmış ve İddianamede 15-16 Haziran 1970 olayları yeniden suçlama konusu yapılmıştır. (*DİSK Davası İddianamesi, sayfa; 640-653*)

İddianame de; "15-16 Haziran 1970 tarihinde Kocaeli ve İstanbul'da yaratılan ve sıkıyönetim ilanına sebep olan, 3 kişinin

ölümü, yüzlerce kişinin yaralanması, bir çok işyerinin ve resmi binaların tahribi ile neticelenen ve yandaşlarınca ‘**Türkiye’yi sarsan iki sıcak gün**’ şeklinde vasıflandırılan büyük çaptaki şiddet olaylarının DİSK’in mevcut düzeni yıkmak ve Proleter Devrimi gerçekleştirmek için işçi sınıfını eğitip, biçimlendirmek, kendi tabiri ile işçi sınıfının mücadele azmini bileyerek, dayanışma ve bütünlüğünü dinamik bir halde ayakta tutabilmek için giriştikleri kitlesel eylemler cümlesinden olduğu ve bu olayların da DİSK’ce düzenlendiği yıllar sonra yine kendilerince açıklanarak, DİSK 7. Genel Kurul Çalışma Raporu’nda bu hususta şöyle denilmektedir.” denilmiştir.

7.10.1996 tarihli DİSK Davası Ortak Savunması’nda ise “Bu davada, DİSK ve bağlı sendikalarının, illegal örgüt olarak **ihtilali** amaçladıkları ileri sürülmüş ve bunun temel kanıtı olarak da 15-16 Haziran 1970 Olayları, **ihtilal** provası olarak gösterilmiştir... İddia makamı, 15-16 Haziran Olayları’nı DİSK’in **ilk ihtilal** provası olarak gösterebilmek için çaba gösterirken, bu olayın nedenleri üzerinde hiç durmamış, **direnenlerin** bu ülkenin insanları oldukları ve bu ülkede yürürlükte bulunan **Anayasa** ile tanınmış hakları kullanma hakkına sahip olup olmadıkları hiç dikkatte alınmamıştır... Dünyanın hiçbir yerinde bir illegal örgütün yapacağı bir **ihtilal** provasını, Noter’den tasdikli karar defterine geçirerek, tüm resmi kurum ve kuruluşlara, basına ve kamuoyuna duyurarak yaptığı görülmemiştir... Nitekim, DİSK dışında bulunan 131 bağımsız sendika da iktidarın sendikal özgürlükleri kısıtlama girişimlerine karşı çıkmış ve bunu tüm kamuoyu ve üyelerine duyurmuşlardır. O tarihlerde DİSK’in üyesi sendika sayısı ise 14’dür... Aynı şekilde, Türk-İş üyesi pek çok sendika ve üyesi işçiler de bu kısıtlamaların ileride kendilerine de getireceği sakıncaları gördüklerinden, bu değişikliğe karşı çıkmışlar ve **kendiliğinden (spontane)** bu girişimleri **protesto** eylemlerine katılmışlardır... denilmiştir.”(DİSK Davası Ortak Savunması, sayfa; 342-346)

*Hedefe ok gibi attı sözünü
Görmeye değerdi o sert yüzünü
Beyazları kan bürüyen gözünü
İki ateş gibi yaktı yürüdü*

YASA VE SONRASI

1317 sayılı yasa TBMM’ce kabul edilmesine, Resmi Gazete’de yayınlanmasına karşın uygulama olanağı bulamadı. 13.8.1970’te TİP, daha sonra da CHP yasanın iptali için Anayasa Mahkemesi’ne başvurdular. Anayasa Mahkemesi, 11.05.1971 günlü toplantısında;

- Sözlü açıklamaları dinlemek üzere davacıya, Türk-İş’e, DİSK ve Çalışma Bakanlığı’na çağrı göndererek sözlü açıklamaların 8.6.1971 Salı günü saat 10.00’da yapılmasına,
- 1963’den 1971 yılı başına değin Türkiye’de hangi işçi sendikalarının, birliklerinin, federasyon ve konfederasyonların bulunduğu, her birinin her yılbaşında üye sayıları, bunlardan hangilerinin Türkiye çapında çalışmış bulunduğu konularında da Çalışma Bakanlığı’na yazı yazılmasına, karar vermiştir.

Çalışma Bakanlığı 03.06.1971 günlü yanıt yazısında 1963-1970 yılları için düzenlenmiş ve yayınlanmış bir işçi istatistiği bulunmadığını, ancak 1317 sayılı yasanın yayım tarihi olan 12.08.1971’den sonraya ilişkin istatistikleri gönderdiğini bildirmiş ve yazıya dört çizelge eklemiştir.

Sözlü açıklamalar için belirlenen 8.6.1971 gününde davacı TİP adına Alpaslan Işıklı, Türk-İş adına Genel Sekreter Halil Tunç, DİSK adına Bekir Çiftçi gelerek sözlü açıklamalarda bulunmuşlardır.

“Davacı parti temsilcisi iptal nedenlerini açıklayarak istekleri üzerine karar verilmesine, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu temsilcisi yasanın gerekçeleri doğrultusunda açıklamalarda bulunarak davanın reddini istemişler, Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu temsilcisi ise, davacının gerekçeleri doğrultusunda

nedenler ileri sürerek istem gibi karar verilmesi yolunda görüş bildirmiştir.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu temsilcisi, konuşmasının örneğini ve dayandığı belgelerin örneğini kapsayan 128 sayfalık bir yazı vermiş, bu yazı da dosyaya konmuştur.” (**Resmi Gazete**, Sayfa 4, 19 Ekim 1972- Sayı: 14341)

Anayasa Mahkemesi, 274 sayılı Sendikalar Yasası’nda değişikli yapan işçi sınıfının siyasal düşünce, sendika ve konfederasyon farklılığını bir yana bırakarak **demokratik direnme hakkını** kullandığı 15-16 Haziran’a neden olan 1317 sayılı yasayı iptal etti. Böylece 15-16 Haziran’ın boşa gitmediği, işçilerin ve DİSK yöneticilerinin boş yere karşı çıkmadıkları da kanıtlanmış oldu:

“Bu eylemle Türkiye işçi sınıfı, sendikal haklarına içtenlikle bağlılığını da kesin bir biçimde sergilemiştir. Böylece toplumsal olayların akışını geri çevirmeye yönelik bir yasa, işçilerden gelen yoğun bir tepki ile bertaraf edilmiştir.”⁽²⁹⁾

ANAYASA MAHKEMESİ KARARI

Anayasa Mahkemesi 8/9 Şubat 1972 gün ve E.1970/48, K.1972/3 sayılı kararında:

“6-274 sayılı Yasa ile değişik 9 uncu maddesinin 2 sayılı bendinin a. b. c fıkralarında öngörülen en az 1/3 çoğunluk koşullarının Anayasa’ya aykırılığı sorunu: Burada sorunun anlaşılabilmesi için önce dava konusu kuralların kısaca açıklanması zorunludur. 274 sayılı Yasanın 9 uncu maddesi (sendika, federasyon ve konfederasyonların kuruluş şartları) başlığını taşımaktadır. Bu maddenin 1 sayılı bendinde işçi sendikalarının aynı işyerinde ya da aynı işkolundaki işyerlerinde çalışan işçilerin arasında veya birbirleri ile ilgili işkollarında çalışan işçiler arasında kurulacağı bildirilmektedir. 2 sayılı bendinin (a) fıkrasında bir işçi sendikasının Türkiye çapında çalışabilmesi için kurulu bulunduğu işkolunda çalışan sigortalı işçilerin en az 1/3 ünü üye yazmış olması öngörülmektedir. Anılan 2 sayılı bendin (b) fıkrasında işçi federasyonlarının aynı işkolunda kurulmuş sendikalardan en az

ikisinin bir araya gelmeleri ve o işkolunda çalışan sigortalı işçilerin en az 1/3 ünü bir araya getirmesi koşulları ile, (c) fıkrasında ise işçi konfederasyonlarının a ve b fıkralarına göre sendika ve federasyonlardan en az 1/3 ünü ve Türkiye'deki sendikalı işçilerin de yine en az 1/3 ünü üye olarak bir araya getirmesi koşulları altında kurulabileceği kurala bağlanmıştır.

Davada anılan kurallarda öngörülen 1/3 sınırlandırmalarının sendika ve sendika birlikleri kurma özgürlüğünün özüne dokunduğu, onun için de Anayasa'ya aykırı buldukları ve bu bakımdan iptalleri gerektiği ileri sürülmektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere 9 uncu maddenin 2 sayılı bendinin (a) fıkrası kuralı ilk bakışta sendikaların kurulmasına ilişkin bir kural olmayıp işçi sendikasının Türkiye çapında görev yapabilmesi için konulmuş bir kuraldır. Bu kurala göre belli işkolunda çalışan sigortalı işçilerin en az 1/3 ünü üye olarak kendisinde toplamış bulunmayan bir işkolu işçi sendikasının Türkiye çapında çalışmalar yapabilmesi yasaklanmaktadır. Demek ki, yazılışı bakımından yorumu yapılacak olursa, kuralın sendikaların kuruluşunu değil, yalnızca çalışma alanlarını sınırlandırmakta olduğu görülmektedir. Ancak her kuruluşun ereği, o kuruluşun gelişmesi ve çalışması olduğundan işçi sendikasının çalışma alanı için konulan sınırlandırma, ister istemez, onun kuruluşunu da etkilemektedir; gerçekten çalışma alanı kuruluşundan önce sınırlandırılmış bulunan bir işkolu işçi sendikası daha kurulurken gelişemez durumda ortaya çıkmış bir sendika niteliğindedir. Ve çalışması belli alanla sınırlı bulunan bir işkolu sendikasının genişlemesi olanağı yoktur; çünkü onun çalışmaları belli alan içinde sıkışıp kalacaktır ve daha başka alanlarda sendika çalışmaları yaparak yeni yeni üyeler kazanması ve gitgide büyüyerek Türkiye çapında çalışan ve etkili bulunan bir sendika durumuna gelmesi düşünülemez. Demek ki, işkolu işçi sendikalarının çalışma alanı için konulan bu sınırlandırma sonuçta onların kuruluşunu iyice etkilemekte ve onları ölü doğmuş duruma sokmaktadır. Başka deyimle bir sendika kurulduğu anda o işkolundaki sigortalı işçilerin 1/3 ünü üye yazamayacağından, ancak kurulduktan sonraki çalışmaları ile kendisini beğendirip üye sayısını arttırabileceğinden,

Türkiye çapında çalışma olanağı sağlanmayan sendika, Yasanın aradığı 1/3 sigortalı işçi sayısının üye yazmak koşulunu gerçekleştiremeyecektir ve böylece tartışma konusu koşul yüzünden Türkiye çapında çalışan sendikalar kurulması önlenmiş olacaktır.

Bir temel hakkın kullanılması olanağını kaldıran veya bu hakkın kullanılmasını olağanüstü güçleştiren sınırlandırmalar, Anayasa'nın değişik 11. maddesi uyarınca o hakkın özüne dokunuyor demektir; bundan ötürü buradaki kural sendikaların serbestçe kurulması özgürlüğünü tanıyan **Anayasa'nın 46. maddesine aykırıdır** ve bu bakımdan iptali gerekir.

Türkiye çapında sendika kurma olanaksızlığı, bugün kurulmuş olan Türkiye çapındaki sendikalar yararına bir tekel yaratma sonucunu doğurur ki, bu da Anayasamızın temel kurallarından bulunan batı uygarlığına dayanan demokrasiye bağlı devlet ilkesini, başka deyimle Anayasa'nın başlangıç kuralları ile 2. ve 153. maddeleri kurallarına aykırıdır. Çünkü sendika kurma özgürlüğü, bir yandan demokrasiye dayalı düzeni oluşturan kişiliğe bağlı hak ve ödevlerdendir, öte yandan da toplumsal yaşantıyı çağdaş uygarlık düzeyine erişirme amacını güden sosyal ve iktisadi hak ve ödevlerdendir. Bunların yerine getirilmesinde göz önünde tutulacak başlıca temel ilkeler Anayasa'nın 10, 11 ve 12. Maddelerinde gösterilmiştir. Eşit kullanılmayan, kişilere ve kamuya huzur ve adaleli bir düzen sağlamayan sendika özgürlüğünün çağdaş uygarlık düzeyi ile ve hele batı uygarlığınca benimsenen demokrasi anlayışı ile bağdaşması olanak dışıdır. Toplum yararına olan özgür girişimlerde, bu arada sendika alanındaki kuruluşlarda, daha iyisini bulmak kişi haklarını savunmada ve gerçekleştirmede en uygun çalışma örgütlerini kurmak, yarışma duygusunun oluşmasına bağlıdır. Yarışma duygusunun gelişmesi ve amaca ulaşabilmesi için, girişimlerin tekel biçiminde değil, çokluk halinde oluşması en önde gelen koşuldur. Bu bakımdan işçi haklarının korunması için kurulan sendikalar, daha baştan yarışma duygusunu baltalayıcı ve engelleyici bir hukuk düzeni içinde olmamalıdır. Oysa tartışma konusu olan yasanın 9/2. maddesi yukarıda anılan ilkelere aykırı bir düzen getirmektedir ve bu nedenlerle Anayasaya uygunluğu savunulamaz.

Türkiye çapında çalışacak sendikaların kurulmasının engellenmesi, işyeri sendikalarının ya da belli kentlerde veya bölgelerde işkolu sendikalarının kurulmasını ve böylelikle bu sınırlandırma ile önlenmek istenen sendika sayısındaki şişkinliğin ve bir çok güçsüz sendikaların ortaya çıkmasının gerçekleşmesi sonucunu doğuracaktır. Demek ki, yasa kuralı ile varılmak istenilen erek değil, onun tam tersi gerçekleştirilecektir; bu da, kuralın konuluşunda kamu yararını korumaya elverişlilik olmadığı göstermektedir.

Tartışma konusu bendin (b) ve (c) fıkralarında öngörülen 1/3 sınırlandırmaları dahi Anayasa'nın değişik 46. maddesindeki birlik kurma hakkının özüne dokunmaktadır; çünkü Anayasa sendikalar gibi birliklerin de serbestçe kurulmasını güvence altına almıştır. Bir birliğin ilk kuruluşunda belli sayıda üyeyi veya işçiyi birleştirmesi olanağı sağlanamaz. Sendikalar gibi birlikler dahi ancak kurulduktan sonra çalışmaları ile kendilerini beğendirip yeni yeni üyelerin birliğe katılmasını gerçekleştirebilirler.” demektedir. (**Resmi Gazete**, 19 Ekim 1972 gün ve 14341 sayı, Sayfa 5)

“Gerçekten de sözü edilen **çalışma alanı, faaliyet** ibarelerinin yerine **toplu iş sözleşmesi yapma** ibaresi konularak okunacak olursa, durum daha da açıklık kazanacaktır.

Başka bir deyimle bir sendika kurulduğu anda o işkolundaki sigortalı işçilerin 1/3'nü üye yazamayacağından, ancak kurulduktan sonraki çalışmaları ile kendisini beğendirip üye sayısını arttırabileceğinden, Türkiye çapında çalışma olanağı sağlanmayan sendika, yasanın aradığı 1/3 sigortalı işçi sayısını üye yazmak koşulunu gerçekleştiremeyecektir ve böylece tartışma konusu koşul yüzünden, Türkiye çapında çalışan sendikaların kurulması önlenmiş olacaktır. ‘diyen iptal gerekçesi generallerin çıkardığı 2822 sayılı Yasa, Anayasa Mahkemesine götürülme olanağı olsaydı, kuşkusuz şöyle çıkacaktı: ‘... bir sendika kurulduğu anda o işkolundaki sigortalı işçilerin %10'nu üye yazamayacağından... toplu iş sözleşmesi yapma olanağı sağlanmayan sendika, yasanın aradığı %10 sigortalı işçi sayısını üye yazmak koşulunu gerçekleştiremeyecektir ve böylece tartışma konusu koşul yüzünden çalışan sendikaların kurulması önlenmiş olacaktır.’”(30)

VE ARADAN 33 YIL GEÇTİ...

Bu kez de 2822 sayılı Toplu-İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası'nın 12. maddesi ile işkolunda 1/3 barajı/önkoşulu yerine, %10 barajı/önkoşulu getirildi.

Bir gerçek olarak karşımızda duruyor.

Hem de 15-16 Haziran'a ve aradan geçen 33 yıla karşın...

Bugün çalışanlar ve örgütleri, demokratlar, aydınlar, yurtseverler şu soruları kendilerine acımasızca sorabiliyorlar mı?

- Bugün gelinen noktada bırakınız siyasi örgütlenmeyi, toplumsal muhalefeti örgütlemeyi, sendikal örgütlenmenin neresindeyiz?
- Bazı şeyler boşuna mı harcandı?
- 33 yıl boşuna mı yaşandı?

15-16 Haziran'da DİSK'in öncülüğünde işçi sınıfı, yapılmak istenen anti-demokratik ve sendika hakkını özünde yok eden yasa değişikliklerine karşı anlamlı ve kitlesel bir direniş gerçekleştirmiştir.

Bu direniş, kamuoyunu, bürokrasiyi, yargıyı ve üniversiteleri haklılığı ile yanına almıştır.

Bu niteliği ile de tam bir **meşruiyet** kazanmış ve istenilen değişiklikler gerçekleştirilememiştir.

12 Eylül sonrası, o zaman gerçekleştirilemeyenlerin tümü gerçekleştirilmiş ve şu anda da yürürlüktedir.

Bugün başta sendikalar olmak üzere işçi sınıfı ve 15-16 Haziran üzerine düşüncesi ve sözü olan herkes, 15-16 Haziran'ı bugünün gerçeği içinde değerlendirmek ve gerekli dersler çıkarmak durumundadır:

Acaba, çalışanlar ve örgütleri gerekli dersleri çıkarabildiler mi?

KAYNAKÇA

1. Sırrı Öztürk- Gelenekten Geleceğe 15-16 Haziran
2. Resimli Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi, Cilt 4, Sosyal İş Yayınları
3. Türk-İş 7.Genel Kurul Çalışmaları, Türk-İş Yayınları
4. Faruk Pekin, Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Cilt 1
5. Kemal Nebioğlu, Yeni Gündem Gazetesi (16 Haziran 2000)
6. Prof. Sadun Aren, TİP Olayı 1961-1971
7. Kemal Sülker, Türkiye'yi Sarsan İki Uzun Gün
8. Kemal Sülker, Türkiye'yi Sarsan İki Uzun Gün
9. Sırrı Öztürk- Gelenekten Geleceğe 15-16 Haziran
10. Prof. Korkut Boratav, Krizin Gelişimi ve Türkiye'nin Alternatif Sorun
11. Atilla Özsever, Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Cilt
12. Kemal Nebioğlu, Yeni Gündem Gazetesi (16 Haziran 2000)
13. Türk-İş 8.Genel Kurul Çalışmaları, Türk-İş Yayınları
14. Özcan Kesgeç, Türkiye'de Sendika Kurma Özgürlüğü Var mıdır?
15. Atilla Özsever, Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Cilt 2
16. Kemal Nebioğlu, Yeni Gündem Gazetesi (16 Haziran 2000)
17. Kemal Sülker, Türkiye'yi Sarsan İki Uzun Gün
18. -Özcan Kesgeç, Türkiye'de Sendika Kurma Özgürlüğü Var mıdır?
19. Resimli Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi, Cilt 4, Sosyal İş Yayınları
20. Kemal Sülker, Türkiye'yi Sarsan İki Uzun Gün
21. Sırrı Öztürk, İşçi Sınıfı, Sendikalar ve 15-16 Haziran
22. Kemal Sülker, Türkiye'yi Sarsan İki Uzun Gün
23. Atilla Özsever, Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Cilt 2
24. Atilla Özsever, Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Cilt 2
25. Atilla Özsever, Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Cilt 2
26. Değiştirilmek İstenen 274 ve 275 Sayılı Yasalar Hakkında Ne Dediler?
27. Değiştirilmek İstenen 274 ve 275 Sayılı Yasalar Hakkında Ne Dediler?
28. Sırrı Öztürk, İşçi Sınıfı, Sendikalar ve 15-16 Haziran
29. M. Şehmus Güzel, Türkiye'de İşçi Hareketi, 1908-1984
30. Özcan Kesgeç, Türkiye'de Sendika Kurma Özgürlüğü Var mıdır?

***NOT:** Bölüm başlıklarındaki şiiir, "Aştık İhsani'nin 15-16 Haziran İşçi Direnişii'yle ilgili, Eylül 1970'de yazdığı şiiirden alınmıştır.*